

Amanda Johansson
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2020

NAISET NÄKYVIKSI -HANKKEEN ASIAKKAIDEN KOKEMUKSIA VANKEUSAIKAN ALOITETUSTA TYÖSKENTELYSTÄ

**”Mä oon tehny sen mitä mä oon tehny ja that’s it. Se ei tee
musta sen huonompaa ihmisenä.”**

TIIVISTELMÄ

Amanda Johansson

Naiset näkyviksi -hankkeen asiakkaiden kokemuksia vankeusaikana aloitetusta työskentelystä. ”Mä oon tehny sen mitä mä oon tehny ja that’s it. Se ei tee musta sen huonompaa ihmisenä.”

60 sivua ja kolme liitettä

Kevät, 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK)

Tutkimuksellisen opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää Naiset näkyviksi -hankkeen asiakkaiden kokemuksia vankeusaikana aloitetusta työskentelystä vankilasta vapautumisen ja luottamuksellisen työskentelysuhteen näkökulmasta. Tavoitteena oli myös selvittää tarvetta nais erityiselle työlle rikostaustaisten naisten parissa. Opinnäytetyö tehtiin työelämäyhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -hankkeen kanssa.

Opinnäytetyössä käsitellään nais erityisyyttä, rikostaustaisten naisten kasautuvaa huono-osaisuutta, sekä erityistarpeiden huomioimista kohtaamisessa. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kolmea (3) Naiset näkyviksi -hankkeen entistä tai nykyistä asiakasta, joita hankkeen työntekijät ovat tavanneet jo vankeusaikana.

Tutkimuksen päätuloksiksi tutkimusaineistosta nousivat tarve yksilölliset erityistarpeet huomioivalle monialaiselle tuelle, luottamuksellinen ja rehellinen asiakassuhde, sekä palveluihin saattamisen merkitys haastavassa elämäntilanteessa vankilasta vapautuessa, jolloin palveluihin kiinnittyminen on erityisen vaikeaa. Jo vankilassa aloitettu työskentely Naiset- näkyviksi -hankkeessa koettiin tärkeänä ja merkityksellisenä hankkeeseen ja sitä kautta muihin palveluihin kiinnittymisen kannalta.

Vankeusaikainen työskentelyn aloittaminen madalsi kynnystä ottaa yhteyttä työntekijöihin vapautumisen jälkeen ja edisti luottamussuhteen rakentumista; entuudestaan tutut työntekijät koettiin vähemmän virallisena tahona ja helpommin lähestyttävänä. Työskentelysuhdetta Naiset näkyviksi -hankkeessa haastateltavat kuvailivat luotettavana, rehellisenä, mutkattomana ja asiallisena.

Asiasanat: nais erityisyys, rikostausta, nais vangit, asiakassuhde, tukijatkumot

ABSTRACT

Amanda Johansson

Naiset näkyviksi -project. Clients' experiences of work started while in prison

60 p., 3 appendices

Spring, 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Social Services

Bachelor of Social Services

The aim of this research was to explore the experiences the clients of the Naiset näkyviksi -project had about the employment relationship started while still in prison. The perspective was on release from the prison and on a confidential clientship. The purpose was also to highlight the need for female-exclusive work amongst women with a background in criminality. The thesis was made in cooperation with the Naiset näkyviksi -project of Kriminaalihuollon tukisäätiö, the Finnish Foundation for Supporting Ex-offenders.

The thesis discusses female exclusivity and women with a criminal background as an occurrence and the accumulation of underprivileged amongst these women. The thesis also brought up their special needs in meetings and encounters. Three (3) former or current clients of the Naiset näkyviksi -project were interviewed in the process of the thesis. These clients had been met by the employees of the project already during their time in prison.

The main results of the research were the need for multifaceted help to address individual needs, a confidential and honest clientship, and the importance of being supported in reaching different services in a critical life situation. Especially, after release from prison when personal adherence to services is particularly challenging. A clientship, in the project that started already during prison time, was found important and meaningful in terms of being able to engage to other services easier.

The work done in the project lowered the threshold to reach employees after release and further to build-up of a confidential relationship. As the project employees were already familiar, they were found less of an authority figure and therefore more approachable. The interviewees described the clientship in the project as confidential, honest, straightforward and appropriated.

Keywords: female exclusivity, criminal background, female prisoners, clientship, continuation of support

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 NAISET VANKILASSA.....	6
3 NAISERITYISYYS	10
3.1 Naiserityisyyden määrittely	10
3.2 Rikostaustaisen naisen kohtaaminen palveluissa	10
4 NAISVANKIEN KASAUTUVA HUONO-OSAISUUS	13
4.1 Terveystila.....	13
4.2 Asunnottomuus	14
4.3 Kaltoinkohtelu ja väkivalta.....	16
4.4 Läheissuhteet.....	18
5 NAISET NÄKYVIKSI -HANKE.....	21
5.1 Hankkeen tarkoitus, tavoite ja toiminta.....	21
5.2 Asiakasprosessi Naiset näkyviksi -hankkeessa	23
5.3 Kohtaamisen merkitys Naiset näkyviksi -hankkeessa.....	25
6 NAISET NÄKYVIKSI -HANKKEESSA KÄYTETYT TYÖOTTEET	28
6.1 Traumasensitiivisyys	28
6.2 Voimavaralähtöisyys	29
6.3 Motivointi	30
7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	32
8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	33
8.1 Haastattelu menetelmänä	33
8.2 Aineiston keruu	34
8.3 Aineiston analyysi	35
9 TULOKSET	37
9.1 Tyytyväisyys toimintaan	37
9.2 Vankilassa aloitetun työskentelyn hyödyt.....	37
9.3 Luottamuksellinen ja rehellinen asiakassuhde	39

9.4 Kokonaisvaltainen, yksilöllinen tuki	40
9.5 Palveluihin kiinnittymättömyys.....	42
9.6 Asunnottomuus vapautuessa	43
9.7 Saattaminen palveluihin	44
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	46
11 POHDINTA JA ARVIOINTI	49
11.1 Eettisyys ja luotettavuus.....	49
11.2 Pohdinta.....	50
11.3 Ammatillinen reflektio ja loppusanat.....	54
LÄHTEET	56
LIITE 1. Haastattelukysymykset.....	61
LIITE 2. Toimintamalli	62
LIITE 3. Suostumuslomake	63

1 JOHDANTO

Vuonna 2018 vankeja oli Suomessa päivittäin keskimäärin 2910, joista naisvankeja oli 218. (Rikosseuraamuslaitos. Tilastot. Vangit.) Naisten osuus vangeista on 7,5%. Vankilatuomion suorittaneet naiset ovat Suomessa hyvin marginaalissa asemassa ja rikostaustaan liittyy paljon häpeää. Naisvangeilla on usein paljon kasaantuneita ongelmia ja psyykkinen vointi on miesvankeja huonompi (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 1; Viitanen 2013). Suuri osa naisista on tuomittu väkivaltarikoksesta ja on samaan aikaan joutunut kumppanin pahoinpitelmäksi. Naisvangeilla on miehiä enemmän traumaattisia elämäntapahtumia taustalla ja naisvankien ollessa marginaalisessa asemassa ei tuen tarpeisiin ole osattu kiinnittää tarpeeksi huomiota. Myös terveydentila on naisvangeilla erityisen huono (Joukamaa 2010, 4; Viitanen 2013, 14).

Kriminaalihuollon tukisäätiö on palveluntuottaja ja valtakunnallinen vaikuttaja, joka tarjoaa monipuolista tukea rikostaustaisille ja heidän läheisilleen, sekä heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille. Kriminaalihuollon tukisäätiö edistää asiakasryhmän arjessa selviytymistä ja elämänhallintaa. (Kriminaalihuollon tukisäätiö. Tutustu säätiöön.) Tämä opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, joka tehtiin yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -kehittämissankkeen kanssa.

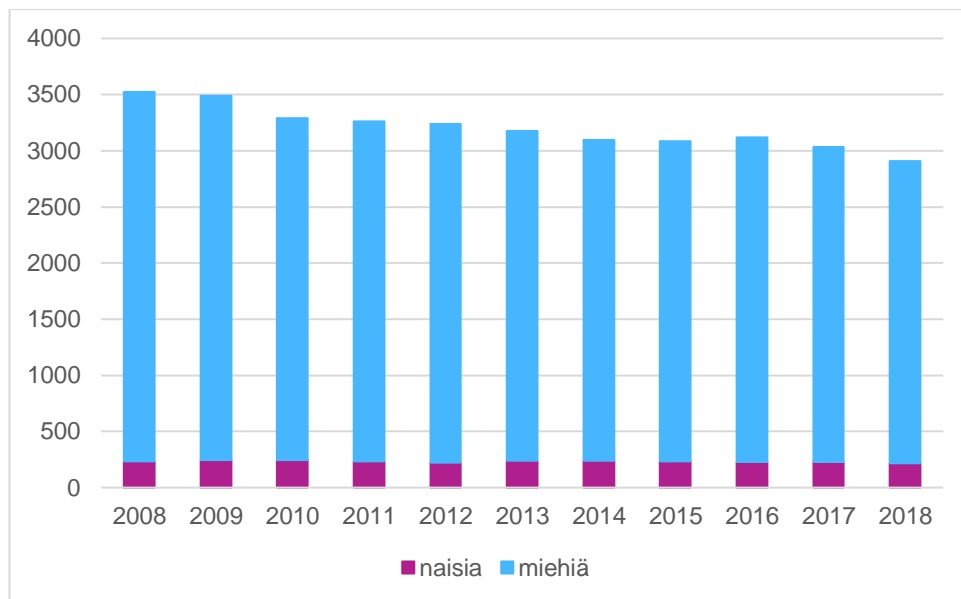
Naiset näkyviksi -hanke (2018–2020) tarjoaa tukijatkuoita pääkaupunkiseudulle vapautuville ja vapautuneille naispuolisille vangeille. Hankkeen tuki on maksutonta, ei edellytä päihitteettömyyttä, eikä siihen tarvitse jonottaa. Hanketta rahoittaa STEA. Hankkeen työskentely aloitetaan mielellään jo vankeusaikana. (Kriminaalihuollon tukisäätiö. Hankkeet. Naiset näkyviksi). Naiset näkyviksi -hankkeen pyrkimyksenä on luoda luottamuksellinen asiakassuhde vankilasta vapautuessa. Tässä opinnäytetyössä tutkin hankkeen asiakkaiden kokemuksia vankeusaikana aloitetusta työskentelystä ja asiakassuhteesta hankkeessa.

Vankilasta vapautuminen on usein rikostaustaiselle henkilölle kriittinen taseilkohta, jossa saattaa jäädä ilman tarvittavaa tukea. Asiakkaat voivat olla

motivoituneita vastaanottamaan tukea vielä vankeusaikana, mutta vapauduttua motivaatio katoaa (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 1). Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia vankeusaikana aloitettua työskentelyä etenkin tämän nivelkohdan ja luottamuksellisen asiakassuhteen näkökulmasta. Tavoitteena oli myös tuoda esiin Naiset näkyviksi -hankkeen toimintaa ja selvittää tarvetta kokonaisvaltaiselle ja traumasensitiiviselle nais erityiselle työlle rikostaustaisten naisten parissa. Opinnäytetyön aineisto kerättiin teemahaastattelulla ja haastateltavat ovat Naisen näkyviksi -hankkeen asiakkaita.

2 NAISET VANKILASSA

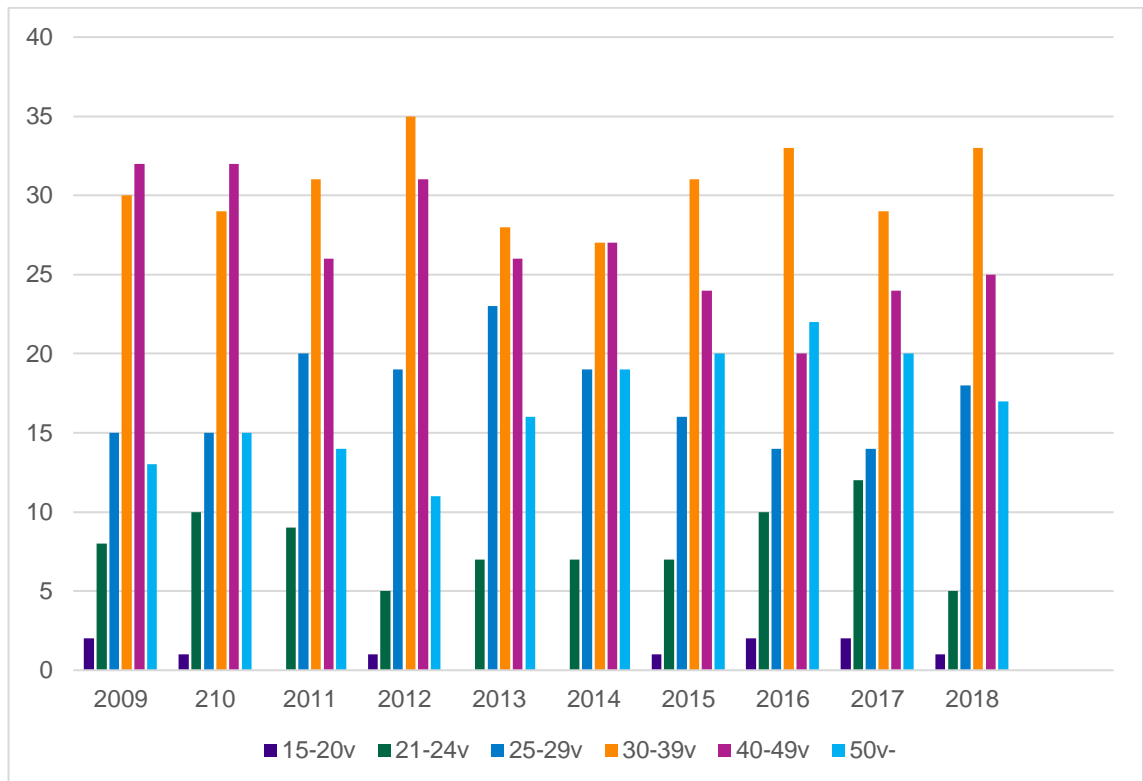
Rikosseuraamuslaitos seuraa vankeusvankien tilastoja vuosittain. Viimeisen kymmenen vuoden aikana vankien päivittäinen keskimäärä on laskenut. Naisten ja miesten välillä on eroavaisuuksia rikollisuudessa sekä määrällisesti että rikosten laadussa. Naisvankeja on huomattavasti miehiä vähemmän ja naisten osuus prosentteina on vankiluvusta 7,5 %.

Kuvio 1. Naisten ja miesten välinen osuus kokonaisvankimäärästä Suomessa vuosina 2008–2018 (lkm) (Rikosseuraamuslaitos 2019, 38).

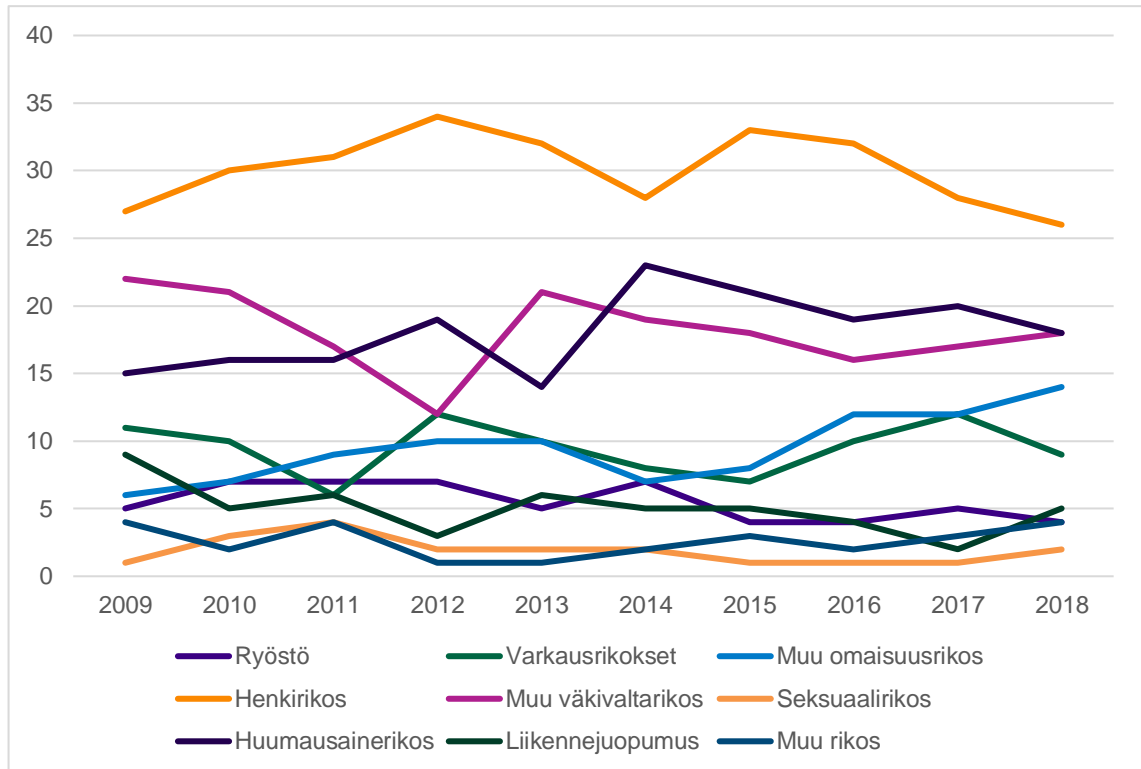
Tämä kuvio kuvaa naisvankien osuutta määrällisesti kokonaisvankiluvusta vuosina 2008–2018 (Kuvio 1). Ilmiönä rikollisuutta on kuitenkin tilastollisesti mahdoton mitata. Rikollisuuden syitä on pyritty löytämään selitysmallein ja teorioin (Kivivuori ym. 2018, 144–199). Tästä huolimatta kunkin henkilön tilanne on yksilöllinen, eikä rikollisiin tekoihin ajautuminen edellytä mitään tiettyä taustaa. Suuri osa kokonaisrikollisuudesta on piilorikollisuutta, eivätkä kaikki rikoksiin syyllistyneet jää teoistaan kiinni (Salovaara 2019, 21). Rikoskäyttäytyminen on sosiaalisten normien rikkomista. Kokonaisrikollisuudella tarkoitetaan sekä ilmi- että piilorikollisuutta. Se, mikä katsotaan hyväksyttäväksi toiminnaksi, on riippuvainen ajasta ja sosiaalisesta ympäristöstä sekä alueesta. Kuitenkin ihmiset ja yhteisöt suhtautuvat samankaltaisiin tekoihin rankaisevasti ympäri maailmaa ja niitä

paheksutaan, jotka rikkovat yhteisön asettamia sosiaalisia normeja. (Kivivuori ym. 2018, 79, 17–19.) Suomessa rikoksista määrätään rikoslaissa (L39/1889).

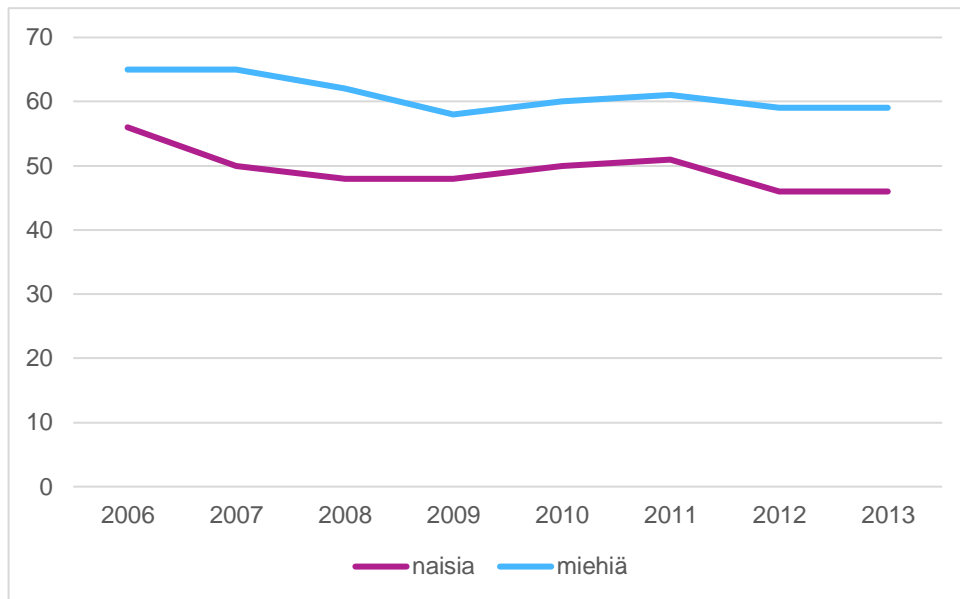
Kuvio 2. Naispuolisten vankeusvankien ikäryhmät 1. toukokuuta vuosina 2009–2018 (%) (Rikosseuraamuslaitos 2019, 34).

Ikäryhmien prosenttiosuuksista vuosina 2009–2018 voi kuvion perusteella havaita, että eniten naispuolisia vankeusvankeja on ikäryhmissä 30–39 v. ja 40–49v. (Kuvio 2). Ajallisesti vankien ikäryhmissä ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana, vaan keski-ikä on pysynyt suurin piirtein samana. Vähiten vankeusvangeista on nuoria (15–30-vuotiaita) sekä 50 vuotta täyttäneitä. Vuonna 2016 50 vuotta täyttäneitä vankeusvankeja oli poikkeuksellisesti 40–49-vuotiaita enemmän.

Kuvio 3. Naispuolisten vankeusvankien päärikos 1. toukokuuta vuosina 2009–2018 (%) (Rikosseuraamuslaitos 2019, 33).

Yllä olevasta kuviosta näkyy, että prosentuaalisesti eniten vankeusvankien päärikos on ollut henkirikos, huumausainerikos ja muu väkivaltarikos (Kuvio 3). Suurin vankiryhmä Suomessa ovat väkivaltarikoksista tuomitut, joita vuonna 2018 oli reilu kolmasosa naisvangeista. Heistä 20 % oli tuomittu henkirikoksista ja 17 % pahoinpitelyrikoksista. (Rikosseuraamuslaitos 2019, 14.) Suomessa naispuolisten vankeusvankien tekemistä rikoksista henkirikos on prosentuaalisesti suurin. Henkirikostaustaisten vankien riski uusintarikollisuudelle on suuri ja henkirikostaustaisten vangit menehtyvät muita aiemmin (Putkonen & Collander 2006). Suuri osa vangeista on myös itse kokenut väkivaltaa ja usein naisvangit ovatkin sekä väkivallan kokijoita, tekijöitä että todistajia.

Kuvio 4. Vapautuneiden vankeusvankien uusiminen vuosina 2006–2013 (%) (Rikosseuraamuslaitos 2019, 39).

Tämä kuvio kuvaa vapautuneiden vankeusvankien uusimista prosentteina vuosina 2006–2013 naisten ja miesten osalta (Kuvio 4). Miehillä vankeustuomioiden uusiminen on prosentuaalisesti yleisempää kuin naisilla. Molemmilla sukupuolilla vankeusvankien uusiminen näyttää tarkasteltavan ajanjakson aikana laskeneen, joskin maltillisesti. Naisvankien keskuudessa on enemmän ensikertalaisia miehiin verrattaessa (Rikosseuraamuslaitos 2008, 3). Vuosina 2006–2013 uusintarikollisuus on vähentynyt yhteensä kuusi prosenttia. Naisten kohdalla kymmenen prosenttia ja miesten kuusi prosenttia. (Rikosseuraamuslaitos 2018, 39.)

3 NAISERITYISYYS

3.1 Naiserityisyyden määrittely

Naiserityisyys on laaja käsite, joka tarkoittaa tiivistettynä naisten yksilöllisen taustan ja siitä johtuvien erityistarpeiden huomioimista. Rikostaustaisten naisten kanssa työskennellessä tarpeet ovat laaja-alaisia, ja ne tulee ottaa huomioon kohtaamisessa ja vuorovaikutuksessa. Keskustelussa, jossa nais- ja miesvangit asetetaan vastakkain, puhutaan usein naisista uhreina sen sijaan, että nähtäisiin puutteellinen tuen tarve miesvaltaiselle asiakasryhmälle suunnitelluissa palveluissa. Vankeinhoidon kuntoutus on ensisijaisesti miehille suunnattua. Naisläh- töisiä, tarpeisiin vastaavia palveluja on Suomessa ja kansainvälisestikin suhteel- lisen vähän (Virokannas & Väyrynen 2013, 211).

Naisvankien sukupuolta ei ole tarkoitus tässä opinnäytetyössä korostaa sukupuolen takia ja asettaa siksi mies- ja naisvankeja vastakkain, vaan korostaa vähem- mistöön kuuluvien naisvankien tarvetta tulla kohdatuksi yksilönä kokonaisvaltai- set tuen tarpeet huomioiden sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tarkastelen aihetta sukupuolisensitiivisesti. Sukupuolisensitiivisyys on ihmisarvoa kunnioittavaa kriit- tistä herkkyyttä tiedostaa ja tunnistaa sukupuolen vaikutuksia ihmisen kokemuk- siin ja toimimisen mahdollisuuteen (Tyttöjen talo. Sukupuolisensitiivisyys). Suku- puolten moninaisuutta, esimerkiksi muunsukupuolisuutta, intersukupuolisuutta tai sukupuolettomuutta en tässä opinnäytetyössä tarkastele, sillä sukupuolivä- hemmistöistä vankiloissa ei Suomessa ei ole saatavilla tietoa, ja sukupuolivä- hemmistöt ovat kohderyhmänä naisvankejakin marginaalisempi. Tässä opinnäy- tetyössä naiseksi määritellään sekä cis- että transnaiset.

3.2 Rikostaustaisen naisen kohtaaminen palveluissa

Rikostaustaisia naisia seuraa vahva stigma ja häpeä yhä vankeustuomion suo- rittamisen jälkeen. Lain rikkomisen lisäksi nainen rikkoo myös sukupuolinormatiiv- isia odotuksia. (Järvinen 2015, 212; Lattu 2016, 165–168.) Rikostaustaiset

naiset kohtaavat myös paljon rakenteellista väkivaltaa ja syrjintää. Rakenteellista väkivaltaa on esimerkiksi poliittinen päätöksenteko, joka on epäinhimillistä ja ihmisoikeuksia loukkaavaa, syrjintä, riittämätön lakien täytäntöönpano, vallan ja resurssien epäoikeudenmukainen jakautuminen, ihmisoikeusloukkaukset ja väkivaltaa ihannoiva media ja mainonta (Ensi- ja turvakotien liitto 2016, 24). Vankitaustaiset naiset ovat usein sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa väliinputoajia ja esimerkiksi mielenterveyden ongelmiin voi olla vaikea saada apua, jos ei ole sitoutunut päihdehoitoon. Myös lähisuhdeväkivalta ja samanaikaiset päihde- ja mielenterveysongelmat ovat haastava yhdistelmä saada palvelua ja turvapaikkaa, kun sitä tarvitsee (Viisanen 2019, 99).

Etenkin seksuaalirikollistaustaiset henkilöt nähdään yhteiskunnan vihollisina ja ovat ei-toivottuja asiakkaita. Naisvankien keskuudessa rikosten eri luokitteluryhmistä (ryöstö, henkirikos, huumausainerikos, varkausrikokset, muu väkivaltarikos, liikennejuopumus, muu omaisuusrikos, seksuaalirikos, muu rikos) on seksuaalirikoksia prosentuaalisesti vähiten, mutta naisvangeissa on myös seksuaalirikoksesta tuomion saaneita (Kuvio 3; Rikosseuraamuslaitos 2019, 33). Sosiaalihuoltolaissa määrätään asiakkaan oikeuksista saada syrjimätöntä kohtelua. Asiakkaan oikeus on saada laadukasta sosiaalihuoltoa ja asiakasta on kohdeltava ihmisarvoa loukkaamatta ja asiakkaan vakaumusta sekä yksityisyyttä kunnioittavasti, sekä otettava huomioon asiakkaan toiveet, mielipiteet, yksilölliset tarpeet, äidinkieli ja kulttuuritausta. (L812/2000.)

Naisvangit ovat asiakasryhmänä hyvin heterogeeninen ryhmä. Tuen tarpeita on muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmien, tunnesäätelyn, asumisen sekä työkyvyttömyyden osa-alueilla. Työttömyys koskee noin 80 % naisvangeista (Viitanen 2013, 50). Naisvankien ja miesvankien välillä on eroavaisuuksia muun muassa taloudellisen tilanteen, koulutuksen ja työelämän, perhetilanteen ja psykofyysisen terveyden osalta (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 1). Naisvangit kuvataan usein vain uhridiskurssin kautta, mikä on vahingollista ilmiön ja rikostauttaisten naisten kokemusten ymmärtämisen kannalta. Uhridiskurssi tarkoittaa naisen toimijuuden selittämistä kohteeksi joutumisen kautta esimerkiksi niin, että väkivaltainen teko nähdään ainoastaan puolustuksena väkivallalle, jota on itse joutunut kokemaan. (Virolainen 2018, 503, 496; Lattu 2016, 146.) Puhuttaessa vain

uhreista jätetään huomiotta se, että naiset myös itse käyttävät väkivaltaa, eivätkä naisvangit ole ilmiönä yksiselitteisiä.

Naisvangeilla on miesvankeja enemmän terveydellisiä ongelmia ja mielenterveyden häiriöitä (Viitanen 2013, 13). Rikostaustaisen naisen kohtaamisessa myös mielenterveyden kokonaisvaltainen huomioiminen on tärkeää. Usein äkkipikaisesti käyttäytyvä asiakas nähdään vaikeana, vaikka todellisuudessa haastavasti käyttäytyvän henkilön toiminnan selittäminen voi olla mielenterveyteen nojaten hyvinkin loogista ja ihmiset käyttäytyvät tavoilla, jotka ovat kokeneet ympäristönsään toimiviksi. Tietynlaiset selviytymiskeinot on saatettu luoda jo lapsuudessa. Esimerkiksi lapsuuden aikainen turvaton kiintymyssuhde aiheuttaa sen, että kiintymyssuhdetrauman kokeneella on vaikeus muodostaa uusia turvallisia kiintymyssuhteita ja hoitosuhteet voidaan kokea uhkaavina, sillä luottamus ihmisten hyvántahtoisuuteen puuttuu (Ruismäki 2018).

4 NAISVANKIEN KASAUTUVA HUONO-OSAISUUS

4.1 Terveystila

Vankeustuomion taustalla on usein kokonaisvaltaisia haasteita monella osa-alueella kuten päihde- ja mielenterveysongelmia tai yhteiskunnan ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen kokemuksia. Vankiloissa huumeiden käyttö on muuhun väestöön verraten yleisempää (Partanen ym. 2015, 439). Traumaattiset elämäntapahtumat, sekä kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemukset, jotka ovat voineet alkaa jo lapsuudessa, ovat huonon psyykkisen voinnin taustalla. Diagnoosien taustalla yhtenä keskeisenä tekijänä voikin olla lapsuuden aikainen vakava traumatisoituminen (Ruismäki 2018). Naisvangeilla on usein taustallaan väkivaltaisia ihmissuhteita myös aikuisiältä (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 1).

Naisvankien terveyttä tutkiessa on huomattu, että naisvangeilla on usein mielenterveydellisiä häiriöitä, joista tyypillisimpiä ovat persoonallisuushäiriöt, etenkin epävakaat, estynyt ja epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö. Persoonallisuushäiriöt ovat naisvangeilla merkittävästi miehiä yleisempiä (Joukamaa 2010, 54). Naisvangeista vain noin viidellä prosentilla ei ole todettu elämän aikana mielenterveyden häiriöitä (Partanen ym. 2015, 439). Myös vakavat mielialahäiriöt, masennus, ahdistuneisuushäiriöt, kaksisuuntainen mielialahäiriö, skitsofrenia tai psykoositausta ovat vangeilla yleisiä (Viitanen 2013, 13–14, 28; Partanen ym. 2015, 439).

Usein läsnä voivat olla myös keskittymisen ja tarkkaavaisuuden häiriöt kuten ADHD ja/tai oppimisvaikeuksia. ADHD ei yleensä aikuisella ole ainoa ongelma, vaan neljällä viidestä esiintyy samaan aikaan jokin muu psyykinen tai neurologinen sairaus (Leppämäki ym. 2017, 3). Persoonallisuushäiriöt ja muut mielenterveyden häiriöt vaikeuttavat tunteiden säätelyä ja voivat tätä kautta aiheuttaa haasteita ihmissuhteissa. Vangeilla on erityisen paljon sairauksia ja täten hoidon tarvetta ja terveystalvelujen käyttöä. Terveystalveluja vapautuneelle vangille tuottavat kunnat. Vangeista reilulla 80 prosentilla on päihdehäiriöiden aiheuttama hoidon tarvetta. (Partanen ym. 2015, 438–439.)

Naisvankien päärikos on väkivaltarikos ja vuosina 2009–2018 yksi viidesosa vankeusvankien päärikoksista on ollut henkirikos. Henkirikostaustaisilla naisilla kolmanneksella on persoonallisuushäiriö, johon kuuluvat epävakaa ja epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ja lähes puolella henkirikoksen tehneistä on alkoholi-riippuvuus tai alkoholin väärinkäyttö. Psykoottisista häiriöistä kärsivien naisten henkirikoksen uhrin ovat useammin lapsia kuin persoonallisuushäiriöistä kärsivien uhrin. Etenkin tapauksissa, joissa uhrin ovat olleet vanhempia kuin vastasyntyneitä, on 70 % tapauksista tekijällä jokin psykoositasoinen häiriö. (Putkonen & Collander 2006.)

Vankeusajan vaikutus henkilön psyykkiseen tilaan sekä vankila-aikaisen kuntoutumisen onnistuminen muodostuu monista tekijöistä kuten olosuhteista, ympäröivästä vankiyhteisöstä sekä henkilön yksilöllisestä tilasta ylipäätään. Vapautumisvaiheeseen liittyy henkilön fyysisen ja psyykkisen kunnon kannalta paljon riskejä kuten yliannostusriskejä ja täten yliannostuskuoleman mahdollisuuksia, jos päihdeistä on vankeusaikana oltu erossa. Vaikka vapautumisajan suunnittelu pyritään aloittamaan hyvissä ajoin, ei hyvin valmisteltu vapautuminenkaan estä riskitekijöitä, joita vapauduttua tulee vastaan. Matka vankilasta päihdekuntoutukseen on hyvin pitkä, eikä monikaan pääse kuntoutukseen asti ennen seuraavaa tuomiota. (Partanen ym. 2015, 446–447.)

4.2 Asunnottomuus

Noin kolmasosa kaikista vangeista vapautuu ilman asuntoa (Rikosseuraamuslaitos. Ajankohtaista. Hankkeet. AUNE-hanke). Naiset näkyviksi -hankkeen toiminnassa tuetaan asiakasta asunnon haussa ja asumisasioiden järjestelyssä osana kokonaisvaltaista työskentelyä, mutta asunnottomuuden vähentämistä ei ole määritelty hankkeen toiminnan tavoitteeksi (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 3; Sari Lönnberg, henkilökohtainen tiedonanto 10.3.2020). Rikostaustaisten asunnottomuuden taustalla on sekä yhteiskunnallisia että yksilötason epäkohtia ja asenteet rikostaustaisia kohtaan vaikeuttavat asunnon saannissa. Etenkin rikostaustaisena naisena asunnon saaminen on haastavaa ja naisten saamaa

vankeustuomiota hämmästellään miesten vankeustuomiota useammin. Naisvan-
kien keskuudessa esiintyy paljon myös piiloasunnottomuutta, joka tarkoittaa, ettei
henkilöllä ole omaa asuntoa vaan hän majoilee viimesijaisissa yömajoissa ja
asunnoissa, joissa voi olla läsnä runsasta päihteiden käyttöä. (Sari Lönnberg,
henkilökohtainen tiedonanto 10.3.2020.)

Granfeltin tutkimuksen (1998) mukaan naisten asunnottomuuteen liittyy etenkin
marginalisaatio ja haavoittuva asema, särkynyt äitiys, turvattomuus ja palvelujär-
jestelmään kuulumattomuus, sekä kokemus nimenomaan kodittomuudesta. Mar-
ginalisaation käsite on vakiintunut Suomessa 1990-luvulla syrjäytymiskäsitteen
rinnalle. Marginalisaatio tarkoittaa sitä, ettei marginaalissa oleva ihminen kuulu
oikein mihinkään, ja voi sisältää kokemuksen elämän merkityksen katoamisesta.
Marginalisaatiossa ei niinkään ole kyse kuulumattomuudesta yhteisöön, vaan
siitä, mikä on yhteisöjen suhde valtaväestöön, esimerkkinä juomaporukkaan kuu-
luminen. (Granfelt 1998, 80–82, 87.) Pääkaupunkiseudulla yleisesti asunnotto-
muuden syinä ovat muun muassa korkeat asumisen kustannukset ja se, että
asunnon tarve ylittää tarjonnan (Viisanen 2019, 13).

Tukityö asunnottomuuden ehkäisemiseksi kannattaa aloittaa jo vapautumissuun-
nitelmaa tehtäessä. Eri asumisen vaihtoehtoja vapautuvalle vangille ovat vuokra-
asuminen, tilapäinen asuminen, tuettu asuminen, palveluasuminen, tai tuttavan
luo majoittuminen. (Leppo 2018, 10, 25, 34–35.) Tukiasuntoihin on vaikea päästä
ja jonotilanne on yhdestä kolmeen vuoteen. Päihteetön kuntoutusasuminen taas
järjestyy usein nopeasti, mutta mikäli ei ole sitoutunut päihteettömyyteen, voi
asunnon menettää ja joutua taas jonojen perälle. (Mia Juselius & Anna Leppo,
henkilökohtainen tiedonanto 20.1.2020.) Kuitenkaan päihteettömään kuntoutus-
asumiseen ei välttämättä pääse heti, eikä vankila-aikana päihteistä irtautuneen
henkilön päihteettömyyttä tue yöpyminen päihteitä käyttävien henkilöiden ympä-
röimänä. Mikäli vanki vapautuu asunnottomana, on vaihtoehtona hätämajoitus
kotikunnassa.

Esimerkiksi Helsingin kaupungin Asumisen tuki auttaa vankilasta vapautuvia asu-
misen järjestämisessä. Hietaniemenkadun palvelukeskus on asumisen tuen pal-
velu, josta asunnottomia voidaan sijoittaa esimerkiksi Pelastusarmeijan

Castréninkadun asumispalveluyksikköön. (Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaalinen tuki ja toimeentulo. Asunnottomien tuet ja palvelut. Asumisen tuki; Pelastusarmeija. Paikkakunnat. Helsinki. Asumispalvelu.) Hieta-niemen palvelukeskuksen asumispäivystyksen yhteisessä huoneessa yöpymi-nen voi olla ainoa vaihtoehto vangin vapautuessa asunnottomaksi. Oman huo-neen voi saada ainoastaan palvelukeskuksen sosiaalityöntekijän päätöksellä pal-velukeskuksessa vietettyjen vuorokausien perusteella, eikä sinne voi varata paik-kaa. (Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaalinen tuki ja toi-meentulo. Asunnottomien tuet ja palvelut. Palvelukeskus.)

Kriminaalihuollon tukisäätiöllä on tukiasumispalvelut rikostaustaisille, jotka ovat asunnon tarpeessa. Tukiasumispalvelujen kautta voi saada oman tukiasunnon, jonka jälkeen autetaan myös itsenäisen asunnon hankinnassa. (Kriminaalihuol-lon tukisäätiö. Säätiö. Palvelut. Tukiasumispalvelut.) Kriminaalihuollon tukisäätiö tarjoaa myös vankiloihin tehtävää asumispalveluohjausta. Tämän lisäksi valta-kunnallinen VAT – vapautuvien asumisen tuen verkosto tukee vapautuvia van-keja asunnottomuuden vähentämisessä. Naiset näkyviksi -hanke tekee yhteis-työtä myös NEA – nais erityisyys asunnottomuustyössä -hankkeen sekä muiden asumisen tukipalvelujen kanssa. NEA-hanke on monitoimijainen osahanke, joka tukee nais erityisyyttä asunnottomuustyössä. Hankkeen tavoitteena on asunnot-tomuuden ehkäisemisen lisäksi edistää naisten kokemusta tulla kuulluksi ja näh-dyksi ilman leimaantumisen pelkoa. (Y-säätiö. Hankkeet. NEA – nais erityisyys asunnottomuustyössä.)

4.3 Kaltoinkohtelu ja väkivalta

Naisen tekemä väkivalta on tabu ja sen takana on monesti vaikeus tunnistaa ja sanoittaa omia tunteita ja tarpeita. Myös naiset voivat yhtä lailla olla väkivaltaisista niin henkisesti kuin fyysisestikin. Naisten käyttämä väkivalta lapsiaan ja puolisoaan kohtaan on nostettu esiin vasta viime vuosikymmenillä ja se on osin yhä vaiettu salaisuus. Äitien lapsiin kohdistamaa väkivaltaa on perusteltu äidin jaksamisella ja voimavarojen vähäisyydellä ja sillä, että äiti kärsii itse väkivallan aiheut-tamasta traumasta. Naisten väkivalta esimerkiksi puolisoa kohtaan ja äitien

lapsiin kohdistama väkivalta tai pelko siitä, että käyttää väkivaltaa omaa lasta kohtaan, on kuitenkin suhteellisen yleistä. (Heiskanen 2019, 99; Lattu 2016, 212–216.) Naisen tekemä väkivalta omaa lasta kohtaan rikkoo myyttiä hyvästä äitiydestä (Virokannas & Väyrynen 2013, 14). Rikkoutuneen myytin aiheuttaman häpeän vuoksi siitä ei myöskään uskalleta puhua tai hakea apua.

Väkivalta on monesti läsnä rikostaustaisten naisten arjessa etenkin suhteessa kumppanin kanssa. Naisvankien henkirikollisuus Suomessa liittyykin useimmiten konfliktitilanteeseen parisuhteessa (Putkonen & Collander 2006). Vaikka parisuhde on usein väkivaltainen ja voi sisältää hyväksikäyttöä, voi se toisaalta tuoda turvaa. Esimerkiksi tilanteissa, joissa henkilö on itse asunnoton, mutta majoilee väkivaltaa käyttävän kumppanin luona, parisuhde voi olla ehtona yöpaikan saamiselle. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneet ovat tuoneet ilmi kokevansa itsensä ködittömiksi myös omassa kodissa. (Viisanen 2019, 60.)

Väkivallan muotoja on monia ja usein väkivallaksi mielletään ainoastaan fyysinen väkivalta, sillä henkisestä väkivallasta ei jää konkreettista jälkeä. Henkinen väkivalta voi kuitenkin olla fyysistä väkivaltaa vahingoittavampaa. Perhe- ja lähisuhdeväkivallasta puhuttaessa nostetaan usein esiin miesten tekemä naisiin kohdistuva väkivalta ja korostetaan tekijää ja kokijaa. Kärjistettynä naistutkijat korostavat miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa sen yleisyyden vuoksi vakavampana ongelmana, ja miesliikkeen edustajat taas ilmaisevat, että naisten tekemää väkivaltaa piilotetaan eikä tämän vuoksi nähdä sen todellista määrää. Todellisuudessa kuitenkin uhrin ja rikoksen tekijän rajat sekoittuvat ja esimerkiksi henkirikoksen taustalla voi olla pitkään jatkunutta monimuotoista väkivaltaa. (Lattu 2016, 15, 216.)

Naisvangeilla on miesvankeja useammin kaltoinkohtelun ja fyysisen väkivallan kokemuksia jo lapsuudesta, naisista fyysistä väkivaltaa on kokenut 25 % ja miehistä 15 %. Naisia ja miehiä verratessa tiedetään naisilla olevan lapsuudessa enemmän myös seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksia, 32 % naisista ja 7 % miehistä. (Viitanen 2013, 48.) Väkivalta on usein ylisukupolvista ja sen katkaiseminen voi olla vaikeaa, jos väkivalta on omasta lapsuudesta totuttu toimintatapa. Myös väkivallan käyttäminen on traumatisoivaa. Väkivallan tilastoiminen voi olla

haastavaa, sillä kokonaisvaltaisten haasteiden ympäröimänä henkisen väkivallan osa-alueet kuten taloudellinen, digitaalinen tai itseen kohdistuva väkivalta saattaa jäädä näkemättä. Parisuhteessa tapahtuva väkivalta ei myöskään aina ole yksittäinen tapahtuma, vaan useammin jatkumo toistuvista, pienistä väkivallan teoista, joiden välillä saattaa olla pitkiäkin väkivallattomia aikoja (Piispa 2004, 40).

Rikostaustaisten naisten elämässä monimuotoinen väkivalta voi olla jatkuvasti läsnä. Väkivalta voi olla arkipäivää ja totuttu ongelmanratkaisukeino (MTV, Suomi & Kaisa Tammi-Moilanen 2020). Päihdeongelman ja psykiatristen häiriöiden lisäksi aiempi väkivaltaisuus ja näiden tekijöiden yhdistelmä nostaa väkivallan riskiä (Putkonen & Collander 2006). Naiset näkyviksi -hanke tarjoaa tukea väkivaltaisten kokemusten ja tekojen läpikäymiseksi ja ohjaa tarvittaessa sopivien palvelujen piiriin. Esimerkiksi Pääkaupungin turvakoti ry, Naisten linja, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Monika-Naiset-liitto ja Maria akatemia tarjoavat apua naisille lähisuhdeväkivaltaan. Maria Akatemia tarjoaa myös ennaltaehkäisevää tukea naisille, jotka pelkäävät käyttävänsä väkivaltaa (Maria Akatemia). Rikostaustaisten naisten elämässä väkivalta on usein kuitenkin vain yksi osa-alue ja siksi kohdennetun avun hakeminen ei välttämättä ole ajankohtaista. Mainituissa palveluissa ei myöskään oteta vastaan päihtyneitä tai asunnottomia asiakkaita, ja siksi Naiset näkyviksi -hankkeen asiakkaat jäävät palvelujen ulkopuolelle.

4.4 Läheissuhteet

Vuonna 2010 Suomessa vankeusrangaistus kosketti joka päivä jopa 55000 ihmistä, joista 12500 on rangaistukseen tuomittujen lapsia. Lapsista lähes 8000 on alaikäisiä ja keskimääräinen lasten lukumäärä yhtä vanhempaa kohden on vähän alle kaksi lasta. Biologisten lasten lisäksi vankeusrangaistus koskettaa myös esimerkiksi puolison aikaisemmissa liitoissa syntyneitä lapsia. Yli puolet vangeista oli kertomansa mukaan parisuhteessa. (Ryynänen & Suomela 2011.) Monet vangit ovat siis vankeusaikana puolisoja sekä äitejä usein alaikäiselle lapselleen.

Miesten vankiluvun ollessa naisia suurempi jää heteronormatiivisessa perheessä monesti äiti kotiin lasten kanssa odottamaan tuomion päättymistä. Harvemmin

taas isä huolehtii lapsista äidin vankeustuomion aikana. Yksinhuoltajaäitejä on yksinhuoltajaisiä enemmän (Tilastokeskus 2007, 12–13). Näissä tapauksissa lapsi joudutaan lastensuojelun toimesta sijoittamaan viimeistään äidin joutuessa vankilaan. Särkynyt vanhemmuus ja lapsen huostaanotto on usein äidille iso asia ja lapsesta luopuminen voidaan kokea ylivoimaiseksi (Granfelt 1998, 123).

Läheissuhteet määritellään usein rikostaustaisen henkilön elämänmuutokseen vaikuttaviksi tekijöiksi (Järvinen 2015, 203). Läheissuhteet voivat olla voimavara ja pyrkimys läheissuhteiden vakauttamiseen on etenkin nais erityyppisen työn näkökulmasta tärkeää. Mielenterveyden häiriöiden myötä ihmissuhteet voivat olla tulsia ja ylläpito perheenjäseniin mutkikasta. Dramaattiset ihmissuhteet voivat olla tapa ylläpitää hermojärjestelmän traumaattisista tapahtumista aiheutunutta yliaktiivisuustilaa (Ruismäki 2018).

Tuomittujen perheiden tarpeet on nostettu esiin vasta viimeisten kymmenen vuoden aikana ja heihin alettu kiinnittää huomiota. Myös yhteiskunnallisella tasolla lähisuhteiden ylläpito on tärkeää, sillä perhe- ja lähisuhteiden ylläpito vähentää uusintarikollisuutta ja ylisukupolvista rikollisuutta (Sharma & Stewart, 2008). Vahingoittuneet perhesuhteet usein ohjaavat rikollistaustaista tukeutumaan rikollisiin verkostoihin myös vankeusajan jälkeen.

Sosiaalisen verkoston puuttuminen kokonaan taas ohjaa yksilöä eristäytymään muista, joka heikentää desistanssia ja vaikeuttaa rikoksista irtautumista. Desistanssin käsite tarkoittaa rikollisesta elämästä irtautumista. Käsitettä voidaan selittää erilaisin teorioin ja tutkimuksin, mutta usein sen määrittelyn ongelmana on, ettei rikollisuuden päättymiseen ole yhtä tiettyä hetkeä. (Hearn 2010; Kivivuori ym. 2018, 204). Perhe-, suku- ja ystävyysuhteet monesti muuttavat muotoaan vankeusaikana ja läheinen, jonka elämää vankeusrangaistus koskee, voi kokea myös vankeusrangaistuksesta aiheutuvia äkillisiä muutoksia elämässään.

Etenkin pienten lasten näkökulmasta oman äidin vankeustuomio voi olla vaikea asia käsittää ja vanhemmalla ei ole välttämättä keinoja kertoa asiasta lapselle. Kriminaalihuollon tukisäätiön perhetyön Ehjä perhe -toiminnasta myös rikostaustaisten perheet ja läheiset saavat tukea perhe- ja parisuhteisiin liittyvissä

kysymyksissä. Tarjolla on muun muassa vertaisryhmiä rikostaustaisten vanhempien lapsille, perhe- ja parisuhdeleirejä sekä kriisityöskentelyä tuomion kohtaneen läheiselle asiakasvastaanotolla. (Kriminaalihuollon tukisäätiö. Ehjä perhe - toiminta.)

5 NAISET NÄKYVIKSI -HANKE

5.1 Hankkeen tarkoitus, tavoite ja toiminta

Kolmivuotisen (2018–2020) Naiset näkyviksi -kehittämishankkeen tavoitteena on saada rakennettua entisille naisvangeille yksilöllisiä tukijatkumoa. Tukijatkumot rakennetaan yhdessä asiakkaan kanssa ja räätälöidään asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tavoitteena on luottamuksen rakentaminen sekä asiakkaiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukeminen. Hyvinvointia pyritään tukemaan yhdessä rakentamalla mielekästä arkea, vakauttamalla asiakkaan psyykkistä voimaa ja ohjaamalla opintojen ja työllistymismahdollisuuksien pariin. Hankkeen pääyhteistyökumppani on Rikosseuraamuslaitos. Muita yhteistyötahoja ovat muun muassa Y-säätiö, NEA-hanke, Hämeenlinnan, Vanajan ja Turun vankilat, sekä Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimisto. (Liite 2.)

Tarkoitus on saattaa asiakkaat julkisen puolen sosiaali- ja terveyspalveluihin, jotta asiakkaat saavat sen tuen, johon ovat oikeutettuja, eivätkä putoaisi palveluverkon ulkopuolelle vankilasta vapautuessa. Hankkeen toiminta ei ole itsessään palveluohjausta, vaan asiakkaan ollessa kriisissä ammattitaitoista tukea saa heti hankkeessa asiakkaan tarpeiden mukaan. Naiset näkyviksi -toiminnan tavoite on tarjota tukea matalalla kynnyksellä heti, jottei asiakas joutuisi odottamaan. Hankkeen asiakkaiden tukemiseksi hyödynnetään myös Kriminaalihuollon tukisäätiön muita palveluja, jotka sijaitsevat samassa rakennuksessa ja palvelua saa saman katon alta. Asiakasta saatetaan tavata yhdessä esimerkiksi oppimisvalmennuskoordinaattorin tai Vertaistuki Rediksen ohjaajan kanssa. (Hanna Mäki-Tuuri, henkilökohtainen tiedonanto 21.2.2020.)

Tukea tarjotaan esimerkiksi KELA- ja muuhun virka-asiointiin, oman asunnon hakemiseen, läheis- ja perhesuhteiden tukemiseen ja asioiden selvittelyyn, sekä päihdehoitoon hakeutumiseen. Asiakkailta on mahdollisuus saada myös psykologista apua psyykkisen voimien vakauttamiseksi, sekä psykologisia tutkimuksia oppimisvaikeuksien kartoittamiseksi (Kriminaalihuollon tukisäätiö. Hankkeet. Naiset näkyviksi). Tukea saa myös oppimisvaikeuksiin ja oman opintopolun tai

mielekkään päivätoiminnan kuten työtoiminnan löytämiseen, joka on ollut hankkeen alkaessa yksi päätavoitteista (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 3). Usein asiakkaat ovat kuitenkin sellaisessa elämäntilanteessa, etteivät koulutus tai työllisyys ole vielä ajankohtaisia asioita.

Naiset näkyviksi -hankkeessa työskentelee moniammatillinen tiimi, jossa on neljä työntekijää: projektipäällikkö, projektikoordinaattori, projektityöntekijä sekä kokemustyöntekijä. Kaikilla työntekijöillä on eri koulutustaustaa: psykologi, sosionomi (YAMK), toimintaterapeutti (YAMK) ja kokemusasiantuntija. Työntekijät tapaavat asiakkaita tarpeen mukaan ja pyrkivät jakamaan tapaamiset työntekijöiden osaamisen mukaan niin, että asiakas saisi aina tarvitsemaansa tukea sen hetkiseen asiaansa. Jokaisella työntekijällä on valmiudet kohdata traumaista oireilevia asiakkaita ja hankkeen sisällä jaetaan yhteinen traumasensitiivinen työote.

Mielenterveys- ja päihdepuolen haasteet ovat työskentelyssä jatkuvasti läsnä. Asiakkaiden kanssa järjestetään tukikeskusteluja mielekkään arjen rakentamisesta ja rikollisesta ja/tai päihdekeskeisestä elämästä irrottautumisesta. (Kriminaalihuollon tukisäätiö. Hankkeet. Naiset näkyviksi.) Hankkeessa tehdään tiivistä yhteistyötä myös asiakkaan muun tukiverkoston ja sosiaalitoimen kanssa. Monesti vankilasta vapautuva voi olla velkakierteessä ja hankkeessa pyritään tukemaan asiakasta myös velkojen lyhentämisessä ja velkakierteestä eroon pääsemisessä.

Naiset näkyviksi -hankkeen toiminta on siinä mielessä asiakaslähtöistä, että hankkeen toiminta on kehitetty tarpeeseen saattaa tyhjän päälle vapautuva asiakas palvelujen piiriin, ja tuki räätälöidään aina asiakkaiden oman halun ja tarpeiden mukaan. Toiminta on pyritty rakentamaan niin, että asiakkaan olisi helppo tulla tapaamaan työntekijää mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Asiakkuus ei vaadi päihteettömyyttä ja työntekijät ovat mahdollisuuksien mukaan aina virka-aikaan tavoitettavissa, kun asiakas tarvitsee tukea tai ohjausta. Vaikkei toiminnassa ole päihteettömyysvaatimusta, saattaa asiakas kokea häpeää, mikäli on esimerkiksi retkahtanut päihteiden käyttöön asiakkuuden aikana, eikä tämän vuoksi ole päässyt tai kehdannut tulla sovitulle tapaamiselle. Hankkeen toiminnassa korostetaan sitä, ettei esimerkiksi retkahtaminen päihteiden käyttöön

leimaa asiakasta, vaan tuen piiriin voi aina tulla halutessaan takaisin. (Hanna Mäki-Tuuri, henkilökohtainen tiedonanto 14.1.2020.)

Naiset Näkyviksi -hankkeessa asiakastyö on hyvin ruohonjuuritason toimintaa ja suurempia tavoitteita, kuten työllistymistä kohti pyritään askel kerrallaan. Kaikkiin haasteisiin ei löydy ratkaisua yhdellä tapaamiskerralla. Pyrkimyksenä on, että hankkeen tavoitteiden toteutuessa asiakkaan itsearvostus, itsenäinen toimijuus sekä psyykkinen hyvinvointi kohenevat (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 4). Asiakasluvut ovatkin pysyneet hyvinä ja tammikuussa 2020 hankkeen asiakkuudessa on hankkeen aikana ollut yhteensä 94 asiakasta, ja hankkeessa on vuosittain yli tuhat asiakaskontaktia (Hanna Mäki-Tuuri, henkilökohtainen tiedonanto 22.1.2020).

5.2 Asiakasprosessi Naiset näkyviksi -hankkeessa

Vankila-aikana kun vapautuminen lähenee, Naiset näkyviksi -hankkeen työntekijä tai työntekijät tulevat tapaamaan asiakasta vankilaan. Ensimmäisellä tapaamisella pidetään alkuhaastattelu, jossa kartoitetaan asiakkaan tilanne ja asiakkaan tuen tarpeiden mukaan nimetään asiakkaalle oma vastuutyöntekijä. Asiakkaan kanssa mietitään jokin päätavoite, mihin asiakas elämässään tähtää, ja tämän lisäksi muutamia välitavoitteita, joista lähdetään liikkeelle. Alkuhaastattelussa käydään läpi tietyt teemat. (Hanna Mäki-Tuuri & Sari Lönnberg, henkilökohtainen tiedonanto 14.1.2020.)

Kuvio 5. Alkuhaastattelun teemat. (Hanna Mäki-Tuuri & Sari Lönnberg, henkilökohtainen tiedonanto 14.1.2020.)

Ensimmäisellä tapaamisella tehdään kasvot tutuiksi puolin ja toisin sekä korostetaan, että asiakas saa rauhassa miettimisaikaa, haluaako tulla asiakkaaksi hankkeeseen. Tapaamisella kerrotaan, ettei asiakkaiden henkilötietoja tarvita tai tapaamisten kulkua tai sisältöä kirjata mihinkään, ainoastaan nimi ja jonkinlainen yhteydenpitoväline, kuten sen hetkinen puhelinnumero riittää. Asiakkaalle kerrotaan myös, ettei asiakkuus edellytä päihteettömyyttä, eikä hankkeessa ole ”peruutuskiintiötä”, vaan työntekijöiden luo voi aina palata, vaikka sovittu tapaaminen peruuntuisikin. Seuraava tapaamiskerta sovitaan aina asiakkaan toiveiden mukaan kuitenkin niin, että tuki etenkin vankila-aikana olisi tiivistä, eikä tarjolle oleva tuki pääsisi unohtumaan. (Hanna Mäki-Tuuri & Sari Lönnberg, henkilökohtainen tiedonanto 14.1.2020.)

Vankilasta vapautuminen on nivelkohta, jossa asiakas saattaa pudota tyhjän päälle. Vanki vapautuu kotikuntaansa ja tällöin sosiaalipalvelut asiakkaalle tuottaa kunta. Vankeusaikana vankiterveydenhuolto ei kuulu kunnille, vaan palvelua tuottaa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, jonka tavoite on taata vangille samantyyppiset palvelut kuin muillakin yhteiskunnassa. Vankila-aikana vangin kuntoutumista ohjaa vankeuslaki. Vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa (L767/2005). Heti vankeusajan päätyttyä sosiaali- ja terveyspalvelut ovat samat kuin muillakin.

Terveydenhuollon lisäksi vapautuvalle vangille sosiaalipuolen tukipalveluja tuottaa Suomessa kunnat sekä Kriminaalihuollon tukisäätiön lisäksi muut järjestöt ja kolmannen sektorin toimijat, kuten KRIS Suomen keskusliitto ry ja Silta-valmennusyhdistys (Rikosseuraamuslaitos. Täytäntöönpano. Vapautuminen. Vapautumisen valmistelu). Palvelujen saaminen on vapautuvan vangin omalla vastuulla, eikä kukaan ole ottamassa koppia asiakkaasta vapautumisvaiheessa. Tämän vuoksi Naiset näkyviksi -hankkeessa pyritään tekemään itsensä tutuksi jo vankeusaikana ja ensimmäinen tapaamisaika järjestämään jo tuomion aikana. Kun vanki vapautuu, sovitaan tapaamisaika siviiliin.

5.3 Kohtaamisen merkitys Naiset näkyviksi -hankkeessa

Asiakkaan kohtaaminen nähdään Naiset näkyviksi -hankkeessa työntekijöiden näkökulmasta kohtana, joka voi olla määrittävä tekijä asiakkaan jatkon kannalta. Avainasemassa ovat traumasensitiivisyys, voimavaralähtöisyys ja motivointi. Hankkeen tarjoama tuki onkin pyritty tekemään mahdollisimman matalan kynnyksen toiminnaksi. Esimerkiksi asiakkaan toimesta peruuntuneista tapaamisista ei pidetä kirjaa, ja työntekijät ottavat yhteyttä asiakkaisiin, jos heistä ei kuulu. Asiakas kohtaa viranomaistaholta paljon ongelmakeskeisyyttä, jota Naiset näkyviksi -hankkeessa pyritään välttämään. Asiakassuhteeseen ja luottamuksen rakentamiseen voi vaikuttaa se, ettei hankkeen työntekijöillä ole viranomaisille ominaista päätösvaltaa asiakasta koskevista asioista esimerkiksi taloudellisiin asioihin

liittyen, vaan hankkeen työntekijä on helpottamassa asiakasta asioinnissa ja eteen tulevilla haasteilla ja tarjoaa asiantuntijaosaamista palveluihin pääsyn helpottamiseksi. (Amanda Johansson, henkilökohtainen tiedonanto 17.3.2020.)

Asiakkaan ja työntekijän ollessa vuorovaikutuksessa kehittyy ainutlaatuinen asiakassuhde, jolla on merkitystä asiakkaan kuntoutumisen kannalta. Esimerkiksi terapiatyössä on havaittu toimivalla terapiasuhteella olevan enemmän merkitystä kuin terapiasuuntauksella. Terapeuttinen allianssi tarkoittaa asiakkaan ja terapeutin välistä suhdetta, kuinka he laadullisesti toimivat yhteen ja ottavat vastuunsa terapian etenemisestä ja uskovat siihen. Allianssi voidaan nähdä myös hyvän terapeutin aikaansaamana niin, että hyvä terapeutti valmentaa asiakkaan käyttäytymistä ja saa aikaan positiivisia tunteita myös terapeutin ja asiakkaan sekä terapian tulosten välille. (Oksanen 2007, 15–16.) Hyvä terapiasuhte ja allianssi ovat yhteydessä myös asiakkaiden tyytyväisyyteen (Kauhanen 2013, 21). Naiset Näkyviksi -hankkeessa tarjotaan myös psykologista keskusteluapua. Sekä psykologisen keskusteluavun että muun hankkeen tarjoaman tuen asiakassuhteen tärkeyttä voi perustella terapeuttisella allianssilla. Jos työntekijä näyttää positiivisia ja hyväksyviä tunteita asiakasta kohtaan, on asiakkaan helpompi lähestyä työntekijää ja kertoa luottamuksellisia asioita, sillä asiakas ei koe tulevansa tuomituksi.

Toimivan asiakassuhteen luominen vaatii työntekijältä sensitiivisyyttä, eettistä herkkyyttä, arvokasta kohtaamista ja dialogista vuorovaikutusta. Dialogisuudessa molemmat ovat tasavertaisina ja vastavuoroisina toimijoina ja rakentavat ymmärrystä toistensa välillä. Vuorovaikutusorientaatioon vaikuttaa työntekijän tapa kohdata asiakas ja tilanteen määrittelee se, miten asiakas tulee kuulluksi. (Mönkkönen 2007, 17–19, 87). Asiakas-työntekijäsuhte voi olla merkittävä tekijä asiakkaan elämänmuutosta vahvistavana tekijänä ja sen koetaan vaikuttavan asiakkaan elämään vähitellen sekä välillisesti. Rikosseuraamusalalla hyvän asiakas-työntekijäsuhteen ominaispiirteinä on koettu muun muassa tila, aika ja vapaus keskustella, häpeän käsittely, ajankohtaisiin asioihin yhdessä tarttuminen ja suunnittelu, toivon luominen ja läheissuhteiden tukeminen. (Järvinen 2015, 204–205.)

Hankkeen asiakastyössä käytetään osallisuuden lisäämiseen pyrkivää työtettä. Osallisuus tarkoittaa henkilön kokemusta hänen mahdollisuuksistaan vaikuttaa ja osallistua yhteiskuntaan ja omaan elämäänsä ja sitä koskeviin päätöksiin. Mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan valtaviirran tavoin vieraannuttaa ja lisää ulkopuolisuuden kokemusta (Gothóni ym. 2016, 14, 15). Ulkopuolisuuden kokemus voi johtaa syrjäytymiseen ja yksilön eristäytymiseen, joka taas on yksi monista riskitekijöistä uusintarikollisuudelle. Osallisuus on yhteydessä desistanssiin yksilön suhteessa olla vuorovaikutuksessa muihin, ja jos yksilö on kiinnittynyt johonkin yleisesti hyväksytyyn sosiaaliseen toimintaan kuten koulutukseen tai työhön, voidaan nähdä, ettei hänellä ole aikaa kiinnittyä rikolliseen elämään (Hearn 2010).

6 NAISET NÄKYVIKSI -HANKKEESSA KÄYTETYT TYÖOTTEET

6.1 Traumasensitiivisyys

Naiset näkyviksi -hankkeessa käytetään traumasensitiivistä työotetta. Traumasensitiivinen työote tarkoittaa asiakkaan, jolla voi olla traumaattisia elämän kokemuksia taustallaan, huomioimista yksilönä. Tämä tarkoittaa, että asiakkaan toimintatavat ymmärretään johtuvan aikaisemmista elämäkokemuksista ja vuorovaikutustilanteessa työntekijä on sensitiivinen ja arvostava. Työntekijöiden suhtautuminen asiakkaaseen voi vaikuttaa asiakkaan kuvaan itsestään. Ystävällinen ja arvostava käytös saavat asiakkaan tuntemaan itsensä arvokkaaksi, kun taas epäystävällisyys vaikuttaa torjuvasti asiakkaan minäkuvaan (Oksanen 2007, 67).

Traumaattisista tapahtumista muistuttavat ärsykkeet kuten vuorovaikutussuhteessa toisen ilmeet, voivat toimia trauman laukaisijana ja työntekijän on tarpeen välttää tunteenomaisia reaktioita kuten ylisuojelua, arvostelua tai inhon ilmaisua. (Ruismäki 2018). Traumasensitiivisyys työotteena ei tarkoitakaan traumojen esiintuomista tai sitä, että traumoja olisi asiakastilanteessa käytävä läpi asiakkaan tahtomatta. Traumoihin ja ikäviin asioihin ei jäädä jumiin, vaan ne ymmärretään tämänhetkisen elämäntilanteen taustalla korostamalla sitä, että traumaattisista kokemuksista on päästy eteenpäin tähän hetkeen. Traumatausta voi aiheuttaa vaikeuksia avun vastaanottamisessa, mikä voi johtua esimerkiksi epäluottamuksesta ihmisiin (Ruismäki 2018). Työntekijällä on kuitenkin välineitä kohdata asiakas, mikäli hän haluaa itse tuottaa puhetta elämäkokemuksistaan. Tämä voi olla merkki luottamuksen rakentumisesta.

Naiset näkyviksi -hankkeessa asiakkaan kanssa keskustellaan siitä, mikä työntekijän on tarpeellista tietää, eikä koskaan esimerkiksi kysyä erikseen syytä asiakkaan vankeustuomiolle. Asiakkaan näkökulmasta tämä antaa vapaudet kertoa juuri sen, minkä haluaa ja kokee tarpeelliseksi ja asiakas tulee kuulluksi haluamansa asiansa kanssa. Tapaamisilla pyritään keskittymään tavoitteisiin, ja välitavoitteisiin, jotka on asiakkaan kanssa yhdessä luotu. Myöskään työntekijän

jaksamisen kannalta ei ole oleellista tietää asiakkaan historiasta epäoleellisia asioita. Hankkeen työntekijät ovat saaneet lisäkoulutusta traumatisoitumisesta.

Naiset näkyviksi -hankkeen asiakkaille on tarjottu keväällä 2020 pilottina traumasensitiivistä joogaa, jossa pyritään rakentamaan myötätuntoista suhdetta omaan kehoon. Traumasensitiivisessä joogassa pyritään vahvistamaan myönteistä käsitystä itsestään ja keho nähdään voimavarana ja väylänä vaikeiden asioiden käsittelyssä. Traumasensitiivinen jooga on kehitetty traumojen ja traumaperäisten stressihäiriöiden hoitoon ja se sopii kaikille esimerkiksi fyysisestä kunnosta, taustasta tai iästä riippumatta (TCTSY Trauma center trauma sensitive yoga).

6.2 Voimavaralähtöisyys

Toinen Naiset näkyviksi -hankkeessa käytössä oleva työmenetelmä on voimavaralähtöisyys. Tämä tarkoittaa sitä, että ongelmakeskeisyyden sijaan pyritään löytämään voimavaroja ja vahvuuksia, jotka johdattelevat asiakasta kohti tavoitetta. Voimavaralähtöisyys on syntynyt kritiikkinä ongelmakeskeisyyttä ja etenkin mielenterveystyössä käytettävää diagnoosikeskeistä työtettä ja sen myötä epänormaalien korostamista vastaan. Työntekijältä voimavaralähtöisyys edellyttää myönteistä asennetta asiakkaan onnistumista kohtaan ja keskeistä on asiakkaan kuuleminen ja dialogisuus ja se, että liikkeelle lähdetään asiakkaan omista tavoitteista. Asiakkaan ongelmia tai traumoja ei voimavaroihin keskittyessä kielletä, mutta uhrilähtöisyydestä pyritään eroon. Työntekijä kiinnittää huomion ennemminkin siihen, mitkä ovat olleet asiakkaan hyviksi todetut selviytymiskeinot mahdollisesti traumaattisessa elämäntilanteessa. Voimavaralähtöisyydellä pyritään myös asiakkaan voimaantumisen kokemukseen. (Kostilainen & Nieminen 2018, 85–86, 89.)

Voimavaralähtöisyydessä korostetaan asiakkaan kykyä tehdä asioita itse ja nähdään asiakas ihmisenä, eikä ongelmana ja keskitytään optimismiin. Voimavaralähtöisyydessä tärkeää on tukea myös perhesuhteissa ja niiden puuttuessa kannustaa asiakasta yhteisöllisiin verkostoihin. Käytännön ratkaisuja edistämällä asiakas saa myös kokemuksia omasta toimijuudestaan, eikä koe olevansa

rakenteiden uhri. Leimaamisen välttämiseksi tulee kiinnittää erityistä huomiota. (Kostilainen & Nieminen 2018, 91–92.) Vankitaustainen asiakas joutuu kohtaamaan paljon leimaamista ja ennakoasenteita muualla.

Käytännössä Naiset näkyviksi -hankkeen työssä voimavaralähtöisyys tarkoittaa sitä, että asiakaskontaktissa keskitytään asioihin, jotka ovat hyvin ja vahvistetaan niitä asioita asiakkaan tuottamassa puheessa ja ratkaisut löydetään yhdessä ja tartutaan asiakkaan tarjoomiin ratkaisumahdollisuuksiin vahvistamalla niitä. Läheissuhteista ollaan kiinnostuneita ja kannustetaan asiakasta pitämään niistä kiinni ja korostetaan sitä, ettei yksin tarvitse selviytyä. Kun asiakas kertoo ikävistä kokemuksistaan, lähdetään niitä väheksymättä korostamaan sitä, että asiakas on selvinnyt siihen, missä on nyt, ja että asiakkaalla on ollut hyviä keinoja selvitä esimerkiksi vankila-ajasta ja sitä edeltävistä tapahtumista. Monesti vankitaustainen saattaa kokea vankila-ajan jopa selviytymistarina ja mahdollisuutena toisenlaiseen elämäntyyliin. Toisaalta vankeusrangaistuksen mieltäminen ”pelastumiseksi” voi olla myös asiakkaan tapa suojautua vankeustuomioon johtaneeseen rikokseen liittyvältä surulta (Virokannas & Väyrynen 2013, 210). Osalla asiakkaista haasteet ovat niin suuria ja kokonaisvaltaisia, että pelkästään voimavaralähtöinen lähestymistapa ei itsessään riitä, vaikka se työotteena onkin hyvä ”taustafilosofia” (Hanna Mäki-Tuuri, henkilökohtainen tiedonanto 22.1.2020)

6.3 Motivointi

Naiset näkyviksi -hankkeessa käytetään myös motivointia. Motivointi tarkoittaa kokonaisvaltaista toimintatapaa, jossa tarkastellaan asiakkaan voimavaroja, kiinnostuksen kohteita, arvoja, ongelmia ja asiakkaan toimijuutta. Asiakkaan motiivoinnissa on motivoivan haastattelun piirteitä. Motivoiva haastattelu on todettu olevan tehokas keino hoitoon kiinnittymisessä mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidossa (Arkowitz, Miller & Rollnick 2015, 60).

Motivoiva haastattelu menetelmänä perustuu siihen, että asiakkaan ja työntekijän välille rakennetaan luottamus ja keskustelua käydään dialogisesti. Asiakasta kannustetaan tunnistamaan tarpeet sen taustalla, miksi asiakas pyrkii muutokseen.

Asiakkaan motivaation tunnistaminen on edellytyksenä sille, että asiakas voi tulla autetuksi (Stinson & Clark 2017, 7). Kun syitä on nostettu esiin, voidaan siirtyä asiakkaan muutoshalun herättämiseen ja muutokseen motivointiin. Motivoivassa haastattelussa ei käytetä suljettuja kysymyksiä vaan pyritään avoimiin kysymyksiin.

Kuuntelu on motivoivan haastattelun avainasemassa ja työntekijän tulee kiinnittää erityistä huomiota kuuntelemiseen puheen tuottamisen sijaan. Sanoja merkityksellisempää voi olla katsekontakti asiakkaan kanssa ja se, miten reagoi ilmeillä siihen, mitä asiakas kertoo. (Stinson & Clark 2017, 31–36.) Kuitenkin, kun asiakas tuottaa muutospuhetta, tartutaan puheeseen tarkentavin kysymyksin (Arkwitz, Miller & Rollnick 2015, 12).

Keskeisimmät motivoinnin periaatteet ovat dialoginen vuorovaikutus, ristiriidan voimistaminen ja muutosvalmiuden esiin nostaminen, vastarinnan hyväksyminen ja väittelemisen välttäminen, sekä pystyvyyden vahvistaminen ja välineiden antaminen. (Partanen ym. 2015, 140–144.) Naiset näkyviksi -hankkeen asiakastyössä tämä näkyy siten, että dialogisessa vuorovaikutuksessa korostetaan asiakkaan omaa toimintakykyä ja pystyvyyttä, sekä annetaan konkreettisia välineitä arjen toimintakyvyn helpottamiseksi. Asiakkaan motivointiin pyritään motivoivan haastattelun keinoin ja annetaan asiakkaalle tilaa puhua mieltä painavista asioista. Monesti asiakkaan asioidessa sosiaalitoimessa asiakasta saatetaan rajata, jos palvelu, jossa asiakas asioi, auttaa vain tietyllä osa-alueella. Naiset näkyviksi -hankkeen tarjoama kokonaisvaltainen tuki kulkee käsi kädessä asiakkaan motivoinnin kanssa, sillä asiakkaan muutoshalun takana oleviin tarpeisiin voidaan keskittyä. Rikostaustaisten parissa työskennellessä motivointi on keskeistä asiakkaan rikoksista irrottautumisessa. Työ on kuitenkin pitkäjänteistä ja asiakkaan motivoinnin tulokset harvoin näkyvät lyhyessä ajassa ja esimerkiksi retkahtamiset ovat osa päihteistä irtautumisen prosessia. (Amanda Johansson, henkilökohtainen tiedonanto 27.3.2020.)

7 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Tässä opinnäytetyössä tutkimuskohteeksi valikoitui Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -kehittämishankkeen asiakkaat, jotka ovat suorittaneet vankeustuomion, ja joita on tavattu jo vankeusaikana. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää Naiset näkyviksi -hankkeen asiakkaiden kokemuksia vankeusaikana aloitetusta työskentelystä vankilasta vapautumisen ja luottamuksellisen asiakassuhteen näkökulmasta.

Opinnäytetyöprosessi lähti mielenkiinnostani rikostaustaisten naisten parissa tehtävää työtä kohtaan. Mietimme yhdessä Naiset näkyviksi -hankkeen työntekijöiden kanssa tutkimuskysymystä ja mikä olisi hankkeelle hyödyllisintä opinnäytetyön kokoisessa prosessissa selvittää. Tutkimuskysymys asiakkaiden kokemuksista asiakkaan kohtaamisesta jo vankila-aikana tuli hankkeen tarpeesta selvittää, onko sillä merkitystä, missä vaiheessa asiakasta tavataan ja miten asiakkaat ovat kokeneet työskentelysuhteen hankkeessa. Vankilasta vapautumisen ollessa vapautuvalle vangille kriittinen kohta halusimme lähteä selvittämään, mitä merkitystä Naiset näkyviksi -hankkeen tarjoamalla tuella on ollut juuri tässä kohdassa.

Tulosten avulla voidaan tarkastella, missä vaiheessa asiakkuus Naiset näkyviksi -hankkeessa on hyvä aloittaa, ja löytää lisää keinoja hyvän ja luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamiseen. Tavoitteena on laadullisen tutkimuksen keinoin myös lisätä ymmärrystä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä sekä tulkita sitä teorian tietoon peilaten.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitä merkitystä on Naiset näkyviksi -hankkeen vankeusaikana aloitetulla työskentelyllä asiakkaiden kokemana?
2. Millaiseksi työskentelysuhde asiakkaan ja työntekijöiden välillä on muodostunut asiakkaiden näkökulmasta?

8 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

8.1 Haastattelu menetelmänä

Toteutin opinnäytetyöni tutkimuksen teemahaastatteluina. Haastattelu menetelmänä luo alustan sille, että saan kerättyä asiakkaiden omakohtaisia kertomuksia ja tarinoita tutkittavasta aiheesta. Teemahaastattelun etuna on, että haastattelu-tilanteessa voi esittää tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä haastateltavien vastausten perusteella (Tuomi & Sarajärvi 2018, 65). Teemahaastattelu on sovellettu puolistrukturoitu haastattelu. Vaikka haastattelukysymykset on valittu Naiset näkyviksi -hankkeen toiminnan, ja opinnäytetyön teoreettisen sisällön pohjalta, tulee laadullisessa tutkimuksessa välttää olettamuksia haastattelutilanteessa. Teoria antaa suuntaa, mutta laadullisessa haastattelussa haastateltavan kertomukset tulevat kuuluviin.

Haastattelussa vuorovaikutuksella on suuri merkitys sen kanssa, millaista tietoa haastateltava tuottaa. Siksi haastattelukysymyksissä on kiinnitettävä huomiota siihen, että kysymykset ovat mahdollisimman neutraaleja, eivätkä johdattele asiakasta vastaamaan tietyllä tavalla (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 10.) Pysin siihen, että haastateltavalle jäisi haastattelutilanteesta kokemus, että hän on tullut asiakasansa kanssa kuulluksi ja kohdatuksi.

Toteutin haastattelut yksilöhaastatteluina. Haastattelutilanne mahdollistaa haastateltavalle myös tilaisuuden puhua omista kokemuksistaan Naiset Näkyviksi -hankkeen työskentelystä jollekin muulle kuin hankkeen työntekijälle. Esimerkiksi kyselylomakkeeseen verraten haastattelu on tutkimusmenetelmänä paras, koska haastateltava saa kertoa kokemuksistaan omin sanoin omaehtoisella kerronnalla. Kuulluksi tuleminen komeus voi lisätä myös haastateltavan osallisuuden kokemusta. Haastateltavien omakohtaiset kokemukset ja asiakkaan näkökulman esiin tuominen on eduksi myös hankkeen kehittämistyön kannalta.

Aloitin aineiston keruun opinnäytetyöhön tutustumalla aihetta koskevaan kirjallisuuteen rikostaustaisista naisista sekä nais erityisestä työstä ja Naiset näkyviksi -hankkeen käytössä olevista menetelmistä asiakkaan kohtaamisessa. Haastattelukysymykset rakensin selvitettävien tutkimuskysymysten pohjalta. Pysin haastattelussa mahdollisimman vapaaseen ja avoimeen vuorovaikutukseen. Haastateltavat valittiin arpomalla Naiset näkyviksi -hankkeen asiakkaista, jotta otanta olisi mahdollisimman neutraali, eivätkä asiakkaat valikoidu jonkun tietyn syyn vuoksi.

8.2 Aineiston keruu

Otin haastateltaviin yhteyttä puhelimitse 28.1.2020. Puhelinnumero valikoitui yhteydenottovälineeksi esimerkiksi Messenger-viestittelyn sijaan, sillä numerot olivat helpoiten saatavilla. Tämä rajasi haastattelun ulkopuolelle ne henkilöt, joilla ei ole puhelinta käytössään, mutta helpotti yhteydenpitoa peruutusten ja aikataulumuutosten osalta. Olin saanut listan hankkeessa olevien ja olleiden henkilöiden puhelinnumeroista. Arvottavaksi valikoitui sekä nykyisiä että entisiä asiakkaita, joita oli tavattu hankkeen tiimoilta jo vankeusaikana ja sen jälkeen, ja joiden numerot olivat vielä tallessa ja oletettavasti ajantasaisia. Soitin koko listan läpi arpoen, yhteensä 14 henkilölle. Näistä moneen numeroon ei saanut yhteyttä tai numero ei ollut käytössä. Osa hälytti, mutta ei vastannut. Näistä kolme soitti myöhemmin takaisin ja kaksi vastasi heti. Vastanneista, joita lopulta oli viisi, kaksi kieltäytyi ja kolme olivat halukkaita tulemaan haastateltavaksi. Haastatteluajat saatiin sovittua seuraavalle viikolle. Kaksi sovituista haastatteluajoista siirtyi sovituista ajasta, mutta saimme järjestettyä uuden ajan ja kaikki sovitut haastattelut toteutuivat. Haastateltavia kutsuttaessa ja aikoja sopiessa näyttäytyi kohderyhmän vaikea tavoitettavuus.

Haastattelut pidettiin Kriminaalihuollon tukisäätiön tiloissa haastateltavan toiveen mukaan, mutta haastateltaville tarjottiin mahdollisuutta tavata myös muussa rauhallisessa paikassa. Ennen haastatteluhetkeä haastatteluista oli sovittu puhelimitse, jolloin kerroin haastateltaville, mitä haastattelu koskee, ja että se on luotamuksellinen. Haastateltavat allekirjoittivat suostumuslomakkeen ennen haastattelun alkua (Liite 3), jossa antoivat suostumuksensa haastatteluun ja sen

nauhoittamiseen. Nauhoittaminen antaa mahdollisuuden palata takaisin haastattelutilanteeseen ja helpottaa aineiston analyysissä (Ruusuvuori & Tiittula, 14). Nauhoitetut äänitiedostot ja litteroidut haastatteluaineistot poistettiin aineiston analyysin jälkeen. Haastattelutilanteen sujuivat suunnitellusti ja ilmapiiri oli kokeukseni mukaan kaikissa haastatteluissa hyvä: vuorovaikutus oli dialogista ja haastateltavat saivat vapaasti vastata kysymyksiin. On vaikea arvioida, puhuivatko haastateltavat rehellisesti, mutta oletettavasti kyllä, sillä olivat itse vapaaehtoisia haastatteluun, eivätkä saaneet osallistumisesta minkäänlaista hyvitystä.

Haastateltavista ei ollut ennen haastatteluja muuta taustatietoa kuin etunimi, ja että hankkeen työntekijät ovat tavanneet heitä jo vankeusaikana. Haastatteluista ilmeni, että jokaista haastateltavaa oli tavattu vähintään muutaman kerran vankilassa. Kahden haastateltavan keskusteluissa tuli esiin, että toista heistä oli tavattu tuomion alussa parin kuukauden vankilassa olon jälkeen, ja toista puolivälissä tuomiota, kun hän oli ollut reilu puolitoista vuotta vankilassa. Kolmatta haastateltavaa oli tavattu heti hankkeen alkaessa syksyllä 2018, mutta tuomion pituus ei selvinnyt, sillä haastattelutilanteessa ei sitä tarkemmin kysytty. Vaikutti siltä, että ainakaan kaksi haastateltavista ei ollut ensimmäistä kertaa vankilassa, vaikkei haastatteluissa kysytty vankeushistoriasta. Yhdelle haastateltavista tuntui olevan aluksi vaikea hahmottaa, keitä hankkeen työntekijät ovat ja mikä heidän roolinsa on palveluverkostossa.

8.3 Aineiston analyysi

Haastatteluista litteroitua haastattelumateriaalia tuli yhteensä 20 sivua, fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5. Litterointivaiheessa on tärkeää kiinnittää huomiota litteroinnin tarkkuuteen ja siihen, haluaako analyysivaiheessa muistaa esimerkiksi äänenkäytön tapoja (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 16). Litteroin aineiston peruslitteroinnilla ja jätin tarpeettomat kommentit, kuten haastatelijan myötäilevät vastaukset tekstistä pois. Pyrin poimimaan aineistosta vain tutkimuskysymysten kannalta oleellisen tiedon.

Analysoin keräämäni aineistoa aineistolähtöisellä, induktiivisella sisällönanalyysimenetelmällä. Sisällönanalyysi on suhteellisen yksinkertainen laadullisen analyysin metodi, joka on samaan aikaan tarpeeksi haastava, mutta aloittelijana ei vaadi syvällistä teoreettista tietämystä. Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen, selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Kuvauksen tarkoituksena on lisätä informaatiota. Aineistolähtöinen analyysi voidaan jaotella kolmivaiheiseksi prosessiksi, joka sisältää aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn ja teoreettisten käsitteiden luomisen. Sisällönanalyysi alkuperäisestä haastattelusta tuloksissa käytettävään käsitteistöön etenee seuraavasti: ensin nauhoitetut haastattelut kuunnellaan ja litteroidaan, jonka jälkeen aineiston sisältöön perehdytään. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 106, 90–92.) Kolmivaiheisella sisällönanalyysillä saadaan tutkimuksen päätulokset. Esimerkki aineiston analyysistä:

Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka	Yläluokka	Pääloukka
Ensimmäinen kerta kun otetaan tukea vastaan	Toiminnan ainutlaatuisuus	Moniammatillisuus	Ammattitaito
Työntekijöiden toimiminen tukiverkostona	Kokonaisvaltainen tuki	Laaja-alaisuus	
Asiakkaan ja työntekijöiden yhteen sopivat persoonallisuudet	Avoimuus	Läpinäkyvyys	
Palvelun kuvaus asiakkaille	Henkinen tuki		
Varhainen tuki	Käytännön tuki		
Tuki yksityiselämän asioissa sekä virka-asioissa			
Rehellisyys puolin ja toisin			
Psykologinen tuki			

9 TULOKSET

9.1 Tyytyväisyys toimintaan

Haastattelujen tuloksena haastateltavista kaksi kolmesta oli erittäin tyytyväisiä hankkeesta saamaansa tukeen vankila-aikana ja vapautumisen jälkeen, sekä työskentelysuhteeseen. Yksi haastateltavista esitti myös kehittämiskohtia. Tapaaminen jo vankeusaikana koettiin yleisesti hyödylliseksi ja tärkeäksi ja työskentelysuhdetta kuvattiin sanoin rehellinen, mutkaton ja yksinkertainen sekä asiallinen. Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että on hyvä, että Naiset näkyviksi -hankkeen kaltaista toimintaa on olemassa. Haastateltavat toivoivat hankkeen saavan jatkoa.

Ehkä se vaan tuli niinku oikeeseen saumaan ja tarpeeseen et niinku uskon et moni nainen tarttee ku vankilast vapautuu.

On monia, jotka ei oo saanu semmost apuu et mitä mä tiedän, mitä ois pitäny saada. Mut mitä on niinku tuotu ihmisille, et houkutellaan periaatteessa siihen ja sit se ei niinku ylläpidä asiaa. Mut hyvähän tällänen on, että on ylipäätään olemassa. Mut pieniä parannuksia pitäis olla.

Haastateltavat toivat esiin toiminnan tarpeellisuutta, ainutlaatuisuutta ja samankaltaisen tuen puuttumista palvelujärjestelmässä. Samalla he kokivat, ettei Naiset näkyviksi -hankkeen tuki ole yksinään riittävää vapautumisvaiheessa. Yksi haastateltavista toi ilmi, ettei ollut saanut sellaista apua, jota hänelle oli luvattu. Suureksi osaksi haastateltavat olivat tyytyväisiä saamaansa tukeen ja yhteistyöhön hankkeen työntekijöiden kanssa.

Ei vois enempää toivoo, tai ei oo mitään mitä tekisin eri tavalla, ei missään tapauksessa, ei.

9.2 Vankilassa aloitetun työskentelyn hyödyt

Haastateltavat näkivät vankila-aikaisten tapaamisten hyötyinä muun muassa tiedon siitä, ettei putoa tyhjän päälle vankilasta vapautuessa, sekä sen, että työntekijät ovat ennestään tuttuja ja heistä on saanut ensivaikutelman jo vankilassa. Kukaan haastateltavista ei kokenut, että työntekijöiden tapaaminen vankila-aikana olisi ollut haitallista. Hankkeen tarjoamaa apua koettiin olevan sopiva määrä, ja että apua saa aina, kun sitä itse tarvitsee, mutta samalla saa olla rauhassa, kun haluaa. Haastateltavat toivat esiin sen, että siviiliin tuleminen helpotti, kun oli tiedossa, että joku taho siviilissä auttaa. Yksi haastateltava toi esiin, ettei häntä jätetty yksin hoitamaan asioitaan, vaikka haastateltavan tilanne mutkistui.

Ois se ollu varmaa vähä eri, et jos ois suoraan tänne toimistolle niinku paukkinu menemään. Ja sit ku he jo kerto täst hankkeest siel vankilas ni oli jo jonkinlainen tuntuma, et mikä tää homma on niinku... Mä muistan, et ku he kävi siel Hämeenlinnas ni moni ihminen oli sen jälkeen et hei, haluan mennä tohon... Ensiarvosen tärkeä asia, et ei ruveta niinku tunkee liikaa sinne. Et se on aika ihmisympäristötyötä.

Kylhän se pidempiaikainen suhde siellä vankilassa anto luottamusta tulla sit siviiliin... Kun mullakin tuli niitä vekslauksia siellä. Ja se koevapaus siirty siinä huolimatta, ku mä en meinannu ees siis... Tai piti päästä, ja sit mä sain lisää tuomiota ja sitte piti taas päästä, no en pääse, ja siin tuli vaikka mitä. Niin se, että miten ne eli niinku siinä mukana ja kohti kuitenkin sitä koevapautta, johon mä sitte lähdinki kivitalosta. Ni pystyny jälkikäteen huomaamaan, että neki miten asiat meni vankilassaoloaikana, ni anto sen luottamuksen heihin tulla niinku siviiliin.

Vapautumisvaihe koettiin odotettua haastavampana. Hankkeen varaan saatettiin vapautumiskohdassa asettaa jopa liikaa odotuksia asioiden järjestymisen suhteen sen ollessa ainoa tiedossa oleva tukimuoto siviilissä. Liian korkeiden toiveiden seurauksena yksi haastateltavista kertoi kokeneensa pettymyksen vapaututtuaan. Hankkeesta saatu tuki koettiin yleisesti kuitenkin ensiarvoisen tärkeänä vaikeassa elämäntilanteessa.

Se on ihan uskomaton prosessi, lähtee nolasta, lähtee siis tosissaan nolasta, kun ei ole mitään. Ei ees yhtä pölykarvaa omista minkä sinne lattialle heittä... Plus sitte tietysti mun kohalla sen varmaan sadannen kerran alusta... Jos oisin sillon tienny kuinka vaikeeks asiat muuttuu sitte ku tuun siviiliin... Onneks en tienny. Se on niin iso se kynnyksen et sitä ei oikeestaan sillon lähtöhetkellä ees ite tajua

kuinka paljon siin on vastassa kaikenlaista erilaista ja kuinka paljon siin on oikeestaan sitä hoitamista, että saa edes semmosen jonkun näkösen perus elämän asiat niinku. Et on sähkölaskut, on kämpät ja siel kämpässä on, ihan niinku käsittämätön homma, imurit, kaikki ruokailuvälineet, kattilat. Sä törmäät niinku heti jo siinä ”ai ei mul oo sitäkkää ai ei mul oo sitäkkää”... Et sen kaiken saa niinku rullaamaan ja et kodista tulee ees jollain lailla mielekäs, et se elämä näyttää sen näköselä se rakenne, et siihen voi rakentaa jotakin.

Mä koin aluks että okei, nyt saadaan asioita hoidettuu ja tällä lailla. Et joku ees ottais vakavasti, mut sit se lopputulos harmittaa kuitenkin.

Se kestää se sopeutuminen, mul kesti joku pari kuukautta et ku yhes päiväs tapahtuu enemmän ku kolmes vuodes.

9.3 Luottamuksellinen ja rehellinen asiakassuhde

Haastateltavat kokivat asiakassuhteen työntekijöiden kanssa hyvänä ja kuvailivat sitä sanoilla yksinkertainen, mutkaton, asiallinen, rehellinen ja luotettava. Toisaalta koettiin, etteivät luvatut asiat etene, vaan tuki, josta on kerrottu vankilaaikana, on jäänyt enemmän puheen tasolle. Konkreettista käytännön tukea olisi kaivattu henkisen tuen sijaan.

Luotettavuudella tarkoitan sitä, että ne, mitä vankilassa puhuttiin ja tyylytävät millä toimitaan ja sanottiin että toimitaan, niin se myös piti paikkansa.

Polki aina paljon paikallaan nää asiat ja aina niinku puhuttiin samoista asioista. Et oli niinku puhe, et järjestettäis kouluun paikkaa tai mahdollisesti töihin. Et se oli niinku mun yks suuri tavote, et miten saisin harrastus- ja terveystuulet, mutta... En niinku kokenut saavani näihin asioihin hirveesti apua. Et edelleen painin näissä asioissa.

Asiakassuhde koettiin tavallisesta auttajatahosta poikkeavana ja vähemmän virallisena, sekä avoimena. Luottamuksellisuus ja rehellisyys asiakassuhteessa toistuivat haastatteluissa moneen kertaan.

Ei ollu niin semmosta virallista tahoo niitten persoonien kanssa, et hyvin semmonen yksilökohtanen suhtautuminen jokasen ihmisen ongelmiin ilman semmosta... Tai siis sanotaan näin, että se suhtautuminen oli hirveen semmonen neutraali.

Mä oon pystyny rehellisesti puhuu mun ongelmista ja he on pystyny myös suoraan mulle sanoo, et hei ehkä sä tarttet tossa asiassa tukee ja näin. Et semmonen rehellisyys, et on pystyny suoraa sanoo, et miten asiat on... Se on luottamuksellista ja rehellistä. Mä oon pystyny olee tosi avoin ja rehellinen heille. Ja tunne on varmaan molemminpuolinen.

Mun mielest just sopivasti et ei niinku heiän tarttekaa olla mua niinku neuvomassa, et miten tehdä ruokaa, et joka juttuun ängetään mukaan, vaan just niissä missä niinku tarttee sitte. Et tukiverkosto, hyvä tukiverkosto.

Mä koen, et he halua auttaa mua, ja he varmasti kokee, et he halua auttaa mua. Ei siin sit varmaan enempää tarvita.

Hankkeesta saadun tuen määrä koettiin yleisesti sopivana, ja että apua saa aina, kun sitä tarvitsee. Toisaalta yksi haastateltavista kertoi yhteydenpidon työntekijöiden kanssa katkenneen yllättäen ja haastateltavalle oli jäänyt kokemus, ettei asioita saateta loppuun. Rehellisyys ilmeni asiakkaiden kokemana myös aitona haluna auttaa. Yksi haastateltavista käytti hankkeen työntekijöistä sanaa ”tukiverkosto”, ja työntekijöistä puhuttiin haastateltavien toimesta lähinnä nimillä, ei työntekijöinä. Tämä kertoo myös luottamuksen syntymisestä työntekijöiden ja asiakkaiden välille.

9.4 Kokonaisvaltainen, yksilöllinen tuki

Yksi haastatteluista esiin noussut teema oli yksilöllisen tuen tärkeys. Haastateltavat korostivat asiakasryhmän heterogeenisyyttä ja sitä, että jokaisella ihmisellä on erilaiset tuen tarpeet ja taustat. Kaksi haastateltavista kokivat, että Naiset näkyviksi -hankkeessa on huomioitu nämä yksilölliset tarpeet ja se, mikä on kullekin tärkeää.

Mä oon ainaki saanu siis mun persoonaan sopivan tuen... Mua on niinku kuunneltu siellä ja osattu lukee ihan oikein, ku ne näkee, että millon mulla rupee niinku se hermo menemään.

Yksilö hioutuu ihan omaks persoonakseen siinäkin asiassa. Se ei ole sitä massaa.

Mä oon saanu sieltä sen tuen ja just semmosen yksilöllisen tuen, että ei kärjistetä eikä yleistetä mihinkään kaavaan. Se on helvetin tärkeä, koska siis tänä päivänä onhan ihmisellä samanlaisia asioita jokaisella: kaks kättä ja jalat, jos sä oot terve ja ne toimii. Mutta siis niissä käsissä on eroja ja se, miten niillä haluaa toimia. On eroja, ja miten on sopivaa niillä toimia sille persoonalle. Että siellä voi olla vaikka mitä rakenteellisia muita vikoja, vaikka sillä kaks kättä onki ja ne toimii, mutta silti.

Haastateltavat kokivat, että hankkeen toiminnassa on huomioitu nais erityisyys ja asiakasryhmän erityistarpeet. Yksi haastateltavista nosti itse esiin, ettei toista samanlaista rikostaustaisille naisille tarkoitettua toimintaa ole, vaikkei siitä haastattelutilanteessa kysytty. Hän toi esiin myös sen, ettei Naiset näkyviksi -hanke edellytä päihdeettömyyttä muiden rikostaustaisille suunnattujen palvelujen tavoin.

Ja sit ajatellaan niit pitkäaikaisvankejakin. Tottakai heiänki kanssa pitää saada yksilöllisesti tietenkin asiat hoidettua. Et ei kukaan lähde samoista lähtökohdista ja vaikka lähtiskin, niin jokainen on kuitenkin eri persoona ja yksilö.

Ymmärretään se, et naiset tarttee ehkä jossain määrin enemmänki sitä tukea.

Ne on niinku osannu ottaa tän mun räiskyvän persoonan semmonsena kun se on et se on taas osaltaan sitte auttanu mua hirveesti kuitenkin sopeutumaan. Mulle se oli ainaki ku räätälöity.

Aina jos on ollu jotain asioita, et oo tienny jostain, nii sit sä oot voinu soittaa ja kysyy täältä ja tulla tapaamaan. Hyvä huomata et he on niinku sydämellä mukana tässä niinku et tällänen hanke on naisille. Et toivottavasti se sit kans jatkuu.

Haastattelujen tuloksena ilmeni, että haastateltavat pitivät tärkeänä myös tuen monialaisuutta ja matalaa kynnystä yhteydenottoon. Monialaisuus näyttäytyi haastateltavien kertoman mukaan niin, että tukea on saanut monella eri osa-alueella. Yksi haastateltavista kertoi joskus soittaneensa yhdelle työntekijälle jopa viikonloppuna, jolloin työntekijä on rauhoitellut asiakasta, ja asiaan on palattu heti maanantaina. Hän kertoi myös, että on saanut apua niin virallisiin asioihin kuin ihmissuhteisiin. Myös muut haastateltavat kertoivat saaneensa tukea laajalaisesti osa-alueesta riippumatta esimerkiksi virka-asioinnissa, henkilökohtaisen elämän ihmissuhteissa, terveystalveissa, sekä psykologista tukea.

9.5 Palveluihin kiinnittymättömyys

Haastateltavat toivat ilmi, etteivät ole aikaisemmin kiinnittyneet muihin palveluihin tai toimintoihin. Haastateltavat kertoivat, etteivät ole aikaisemmin olleet avun piirissä joko sen vuoksi, etteivät itse ole ottaneet apua vastaan, tai ole saaneet tarvitsemaansa apua. Syinä tähän he nimesivät muun muassa ”virkamiesvastaisuuden”.

Elikkä mä olin ollu vähä reilu puoltoist vuotta vankilassa. Sillä kertaa. Et se nyt ei todellakaan ollu mun ensimmäinen kerta talossa, että... Mutta ensimmäinen kerta ku mä tavallaan tartuin tommosiin asioihin.

Ne on mulle ollu semmosia niskakarvat pystyyn nostattavia, joissa arvostellaan, katotaan nenänvartta pitkin, ollaan niin tekosiveetä paskaa, että ei mitään rajaa. Niin tässä niinku tuli semmonen ero, että mä koin, että mä oon tehny sen mitä mä oon tehny ja that's it. Se ei tee musta sen huonompaa ihmisenä.

Toinen esille noussut teema ja syy puutteellisen avun saamiseen oli stigmatisoituminen ja väliinputoaminen rikostaustan takia. Turhautuminen palvelujärjestelmän toimimattomuuteen oli yksi haastatteluista moneen kertaan esiin noussut kehittämiskohta. Yksi haastateltavista antoi käytännön ehdotukseksi tähän sen, että mikäli asioita voisi itse vankilan työntekijän sijaan hoitaa vankilasta käsin, voisi leimautumista tapahtua vähemmän.

Vaik ei kukaan pysty toisen puolesta lupaamaan, ni toivoisin, että yhdessä työstetään ja sit se, että niinku otetaan luurii käteen, hoidetaan sähköpostii... Ja kun niinku vankiloillakin on sähköposti. Ni jos ihminen halua vaikka asuntoasiaa laittaa, ni sitte se joutuu niinku niitten sähköpostin kautta laittaa, eikä se että tehtäis vaikka oma sähköposti, koska moni vuokranantaja esimerkiks, ne säikähtää ku sie lukee jonku vankilan sähköposti... Monet ajattelee että joo, että joku on päihdeihminen ja rikollinen ja kaikkee muuta.

Mul on ollu vaikeuksia saada Kelasta korvausta, vaikeuksia saada toimitettua Kelalle lääkärintodistusta, vaikee hankkii sitä lääkärintodistusta koska mä oon väliinputoaja... Terveyspalvelut on mulle yks toinen semmonen kompastuskivi.

Yleisellä tasolla yhteistyö eri ammattilaistahojen välillä ilmeni suurena kompas-tuskohtana vankilasta vapautuessa ja yhtenä syynä väliinputoamiselle. Erityisesti vankilan ja hankkeen työntekijöiden välinen yhteistyö ja sen lisääminen nähtiin tärkeänä vankilan sosiaalipalvelujen ollessa ruuhkautuneita. Haastateltavat koki-vat, että hankkeen työntekijät kannustivat ja ottivat heidät vakavasti toisin kuin muissa palveluissa.

Vankilakin vois antaa tilaa näille asioille enemmän... Et nää yhteis-työssä tekis sen, eikä naamataulun mukaan.

Tottakai on helvetin tärkeätä, että näitä pääsi hoitamaan jo vanki-lasta käsin heidän välityksellään, et vankilas oli hirveen vaikee, sosi-aalivirkailijalle on pitkät jonot. Eikä se nyt jaksa puuttua jokaisen si-viiliin pääsevän ihmisen asuntoasioihin ja sitä ja tätä. Ja vanki, et sä saa tietoo niin helposti kun luulis. Just sen takia, ku jonot on pitkät ja siel on hyvin tarkkaki se työnjako henkilöitten kesken. Niin kyllä oli hirveen tärkeätä että heiltä (Naiset näkyviksi -hankkeen työnteki-jöiltä) kuuli koevapausaikkoja, et pannaas paperit sinne ja tänne.

9.6 Asunnottomuus vapautuessa

Asunnottomaksi vapautuminen ja oman asunnon tärkeys oli kaikissa haastatte-luissa tutkimuskysymyksen ulkopuolelta isosti esiin noussut teema. Asunnotto-muusteeman alla stressaaviksi tekijöiksi esiin nostettiin yleisesti asuntojen vaikea saatavuus, määräaikainen asuminen, sekä rikostaustan tuoma haaste asunnon saamisessa. Määräaikainen asuminen ja oman vakinaisen asunnon puute nou-sivat esiin stressaavina muun haastavan elämäntilanteen lisäksi.

Ja sitte se, että eihän, jos tällasia työntekijöitä olis vankilassa, ni mä en tiedä mistä käsin mä oisin edes hoitanu kämpän. Et vaikkei nyt oltais puhuttu koevapauteen tulemisesta ni pelkästään siviiliin tule-misesta, ni asunnon saaminen, sehän on ihan täysin mahdottomuus, että et sä sitä saa tosta naps näin, ku sä astut portista ulos. Et juma-lauta, semmost ei ole.

Nii, että puolessa vuodessa jos et löydä ni sit ollaan taas kadulla. Ni pelkästää semmonen puskeminen ni sehän stressaa jo koko sen puolen vuoden asumisen ihan lähes mahottomaks.

Haastateltavat ymmärsivät, ettei asunnon saamisen tukeminen ole varsinaisesti hankkeen toiminnan tavoitteena, mutta toivat sen esiin tärkeää osana vapautumisvaiheessa. Asunto nähtiin vapautuessa elämän perusedellytyksenä ja suurena tekijänä uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Kehittämiskohdat, joita haastateltavat esittivät sekä hankkeen osalta että muuta palvelujärjestelmää koskien, liittyivät pitkälti asunnottomuuden ehkäisyyn.

Mäki vapauduin asunnottomana. Että tota he niinku parhaansa teki, laitto puollot Y-säätiölle. Mut sen mä sain sit ite hommattuu sen asunnon.

Ilman kämpppää ja ilman jonkun näköstä järjellistä toimintaa, jos sust tulee semmonen huuhaa, ni sehän ajautuu takaisin siihen mikä on sinne vankilaan vieny. Eli rikoksilla sitten joutuu elättämään ittensä tai sortuu päihteisiin tai ihan sama vaikka niihin molempiin sitte. Että rikoksilla rahottaa päihteiden käyttönsä, asunnottomana vaeltaa siellä täällä, vailla mitään tarkotusta.

9.7 Saattaminen palveluihin

Haastateltavat kokivat tärkeänä sen, että ovat saaneet hankkeen työntekijöiltä apua virka-asiointiin. Etenkin pitkäaikaisvankien kohdalla vankeusaikainen hankkeen tuki ja palveluihin saattaminen nähtiin erityisen tärkeänä. Yksi haastateltavista kertoi, ettei olisi ilman tukea päässyt tarvittavien palvelujen piiriin.

Mä ainaki koen sen niin et se on ollu tosi hyvä mun henkiselle jaksamiselle et mul on ollu tukiverkosto, he on tullu mun kaa palaverihin.

No tietysti se et mä oon tosi kiitollinen niiden antamasta tuesta. Ja korostan sitä, et se on ensiarvosen tärkeä ainaki tällaselle pitkäaikaisvangille, montakertalaiselle. Se nyt on sama et onko sitte kerralla lusittu se viistoista vuotta vai onko se kahen vuoden pätkissä jatkuvasti, mutta kuitenkin pitkäaikaisvangille ja silloin kun on jo sitten tiettyä negatiivista meriittiä takana niin rikosrekisterissä, kun luottotiedoissa kun kaiken näkösisissä muissakin jutuissa ni se on ensiarvosen tärkeä. Ja olen myös huomannu, ihme kyllä, tai paskat se mikää ihme oo ku niin tietysti, että ihmisten suhtautuminen tyylillisesti on muuttunu ku on ollu tämmönen viranomastaho, joka sitte sanoo et asiat on näin, eikä noin... Ja siis yleensä edes reagoitu... Kyllä niillä

on ollu niin iso merkitys, että mult ois jääny kyllä yksin tekemättä se. Se on vaan ihan fakta.

Haastateltavat kertoivat, että viranomaisasioiminen on helpottunut, kun mukana on ollut tukihenkilö, joka on voinut auttaa asioidissa etenkin niinä hetkinä, kun oma kärsivällisyys ei ole riittänyt.

Mä oon hirveen äkkipikainen. Sit mä oon niinku sanoin, ni hirveen virkamiesvastanen, ja sitä mä oon niinku edelleen, et mulla tosi äkkiä nousee sitte niskakarvat pystyyn ja se on ihan varma et mä teen sit sen jälkeen selväks mitä mä ajattelen. Ja se on yleensä sitte mun kohalla niin lopullista, että siin ei oo niinku paluuta sitte millään ilveellä.

Mua on niinku kuunneltu siellä, että ja osattu lukee ihan oikein, ku ne näkee, että millon mulla rupee niinku se hermo menemään... Mä oon saattanu soittaa rikosvirastoon että "saatana mä tapan teiät kaikki vittu nyt tääl on tällänen lappu!" Ni sit ne on et "oota oota oota". Ne ei oo mitään sanonu että "kuule rauhotu" tai "me käsketään poliisit", että ne on niinku osannu ottaa tän mun räiskyvän persoonan semmosena kun se on. Et se on taas osaltaan sitte auttanu mua hirveesti kuitenkin sopeutumaan. Et nyt ei mul varmaa enää ehkä tommosia puheluita, ihan tommosia tulis... Oppinu sitä itsehillintää myöski vähäsen, että vähän nöyrempanä pyytää sitä apuu.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Päätuloksina tutkimusaineistosta nousivat tarve yksilön erityistarpeet huomioivalle monialaiselle tuelle, luottamuksellisen ja rehellisen asiakassuhteen luominen, sekä palveluihin saattamisen merkitys haastavassa elämäntilanteessa vankilasta vapautuessa, jolloin palveluihin kiinnittyminen on erityisen vaikeaa. Jo vankilassa saatu tuki koettiin tärkeänä ja merkityksellisenä Naiset näkyviksi-hankkeeseen ja sitä kautta myös muihin palveluihin kiinnittymisen kannalta. Haastatteluissa tuli esiin samoja teemoja kuin opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessäkin. Esimerkiksi rikostaustasta johtuva stigmatisoituminen ja sen myötä vaikea avun saaminen, palvelujärjestelmään kuulumattomuus (Granfelt 1998), luottamuspula viranomaisia kohtaan (Järvinen 2015, 232) sekä asunnottomuus (Leppo 2018, Rikosseuraamuslaitos 2019, Viisanen 2019) nousivat esiin.

Vankeusaikainen työskentelyn aloittaminen vaikutti luottamussuhteen rakentumiseen ja entuudestaan tutut työntekijät koettiin vähemmän virallisena tahona. Työskentelysuhdetta Naiset näkyviksi -hankkeen työntekijöiden kanssa haastateltavat kuvailivat luotettavana, rehellisenä, mutkattomana ja asiallisena. Työskentelysuhteessa rehellisyys, vastavuoroisuus, turvallisuus ja terapeutisuus ovat myös muissa rikostaustaisia koskevissa tutkimustuloksissa koettu tärkeinä (Järvinen 2015, 210; Granfelt 2008, 53). Haastateltavat toivat ilmi työntekijöiden todellisen halun auttaa ja työskentelysuhdetta kuvailtiin niin, että sekä työntekijä että asiakas tekevät oman työnsä, jotta asiakassuhde toimii. Myös matala kynnys ja aina tarvittaessa saatu tuki nostettiin toimiviksi asioiksi hankkeen työskentelyssä.

Johtopäätöksinä ja vastauksena tutkimuskysymykseen haastatteluissa esiin nousseista teemoista ja päätuloksista voidaan todeta, että asiakkuus hankkeessa on hyvä aloittaa jo vankeusaikana ja se lisää myös mahdollisuuksia luoda onnistunut, luottamuksellinen työskentelysuhde. Vankeusaikana aloitettu tuki saa asiakkaan pysymään tuen piirissä helpommin. Tällöin asiakas kokee, ettei jäät tyhjään päälle, vaan on joku, joka auttaa. Samoja tuloksia on saatu aikaisemminkin naisia koskevissa tutkimuksissa. Muun muassa pirstaloituneet palvelut,

monialaiset tuen tarpeet ja kodittomille naisille suunnattujen palvelujen puute, sekä traumataustan ymmärtämättömyys haastavan käyttäytymisen syynä on koettu asioimisen esteenä (Viisanen 2019, 99). Hyvä asiakassuhde taas voi olla kriisitilanteen läpi kannattava voima (Granfelt 2008, 166).

Johtopäätöksenä voidaan myös todeta, että luottamuksellinen, läpinäkyvä monialainen tuki vaatii ammattitaitoa. Moniammatillinen osaaminen ei tiimin sisällä itsessään riitä, vaan jokaisella työntekijällä tulee olla kykyä kohdata traumaoireileva asiakas, sekä kokonaisvaltaista palvelujärjestelmäosaamista. Haastatte- luissa esiin noussut asiakkaiden kokema työskentelyn läpinäkyvyys vaatii sen, että työntekijällä on oltava kykyä kertoa rehellisesti, missä voi olla avuksi ja missä ei. Samalla työntekijän on osattava vastaanottaa asiakkaan kohtaamat pettymykset ja niiden tuottamat tunnereaktiot. Ammattitaidosta ja ammattitaitoisesta kohtaamisesta kertoo myös se, että haastateltavat kertoivat olleensa ensimmäistä kertaa vastaanottavaisia tarjotun tuen suhteen.

Tutkimuksen tuloksena haastateltavat toivat esiin myös hankesuunnitelmassa hankkeen tavoitteena olleita asioita (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018). Hankkeen tavoitteita on siis saavutettu, sillä haastateltavat kokivat enimmäkseen, että heidän yksilölliset tarpeensa on huomioitu, ja he ovat hankkeen työskentelyn ansiosta saaneet tarvitsemaansa apua ja tukea myös muualla asioidessaan. Se, että asiakas kokee tulleen kohdatuksi yksilönä, voi olla käytössä olleiden työotteiden tulosta. Tarvetta Naiset näkyviksi -hankkeen kaltaiselle toiminnalle todella on ja haastateltavat toivat ilmi toiminnan olevan ainut laatuaan.

Haastateltavat toivat ilmi asioimisen haasteet muissa palveluissa, joka johtui muun muassa vaikeudesta hallita omia tunteita. Tutkimuksen tuloksiin nojaten voidaan todeta, että tarvitaan yhä tiiviimpää yhteistyötä vankilasta vapautuvan naisen palveluverkoston ammattilaisten kesken, jotta henkilö voi saada kaiken tarvitsemansa tuen. Etenkin terveydenhuollon palvelut koettiin vaikeasti saavutettavina. Yksi haastateltavista kertoi kohdanneensa sosiaali- ja terveystal- luissa arvostelua ja oppineensa pyytämään apua ”nöyrempanä”. Vaatiiko tarvit- tavien palvelujen saaminen lähtökohtaisesti ihmiseltä nöyryyttä? Haastateltavan

kokema arvosteleva kohtelu palveluissa ei ole sosiaalihuoltolain mukaista ihmisarvoa loukkaamatonta kohtelua (L812/2000).

Haastateltavat kokivat, että epäjohtonmukainen käytös oli yleisesti sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten vaikea ottaa vastaan. Vangin leimasta on vaikea päästä eroon ja se saatetaan nostaa esiin, vaikkei itse siitä puhuisi (Järvinen 2015, 212). Vankilataustasta ja elämänhistoriasta johtuvan stigman takia palvelujen vaikea saavutettavuus ja haastateltavien turhautumisen kokemukset kertovat lähinnä ammattilaisten puutteellisesta taidosta kohdata rikostaustainen nainen, sekä siitä, että palvelujärjestelmässä on epäkohtia ja ”mustia aukkoja”.

Tutkimuksessa nousi esiin merkittäviä teemoja myös varsinaisen tutkimuskysymyksen ulkopuolelta. Erityisesti asunnottomuus nähtiin ongelmana vankilasta vapautuessa. Asunto elämän perusedellytyksenä, konkreettinen tuki jo ennen asunnottomaksi jäämistä, sekä luottamuksellinen suhde ja kunnioittavan kohtaamisen merkitys ovat nousseet esiin myös aikaisemmissa asunnottomia naisia koskevissa tutkimuksissa (Virokannas & Väyrynen 2013, 215; Viisanen 2019, 84). Asunnottomuuden lisäksi esimerkiksi nais erityisyys (Virokannas & Väyrynen 2013, 221-222) ja naisille kohdennettujen palvelujen tarve nousivat haastatelluista esiin. Vaikka uusintarikollisuus näkyy tilastollisesti olevan laskussa (Kuvio 4), tarvitaan kohdennettuja, nais erityisiä palveluja ja tukimuotoja sekä asumisen mahdollisuuksia lisää. Oman kodin puute voi opinnäytetyön tuloksista päätellen olla esteenä yksilön hyvinvoinnille ja riskinä uusintarikollisuudelle.

Kehittämiskohtina sekä yhteiskunnallisella että hankkeen tasolla ovat väliinpuutuminen palveluissa ja stigman takia avun ja tuen vaikea saatavuus, erityisesti oman asunnon saamisessa. Vapautumissuunnitelmaa ja työtä asunnottomuuden ehkäisemiseksi pyritään tekemään vankiloissa viimeistään puoli vuotta ennen vapautumista. Vangin suostumuksella se tehdään yhteistyössä eri viranomaisten kanssa palvelujen järjestämiseksi (Partanen ym. 2015, 447.) Haastattelun tuloksista ilmeni, ettei vapautumisen suunnittelu ei kuitenkaan ole riittävää asunnottomuuden sekä palveluihin kiinnittymisen ollessa suuri haaste. Tämä on ongelma etenkin lyhytaikaisvankien kohdalla.

11 POHDINTA JA ARVIOINTI

11.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat muun muassa tutkimukseen osallistuvien määrä, mikä on tutkijan suhde tutkittavaan aiheeseen, kuinka tutkimuksen osallistujat valittiin, millainen suhde tutkijan ja tutkittavan välillä on, millaisella aikataululla tutkimus on tehty, sekä se, miten tutkimusaineisto on koottu ja analysoitu. Luotettavassa tutkimuksessa on näyttävä tutkimuksen vaiheet yksityiskohdista, jotta lukija voi itse arvioida sen luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 73, 121–122.) Tutkimuksen luotettavuudesta voidaan todeta, että otannan ollessa pieni ei tutkimus anna täysin laajaa kuvaa asiakkaiden kokemuksista, saati kohderyhmään kohdistuvista haasteista ylipäättäen.

Toisaalta haastatteluun osallistuneiden henkilöiden valikoituminen satunnaisotannalla antoi mahdollisuudet luotettavalle tutkimukselle. Valitut henkilöt eivät siis olleet työntekijöiden valitsemia tai ”hyviä” asiakkaita. Otanta oli sellainen, jonka pystyi opinnäytetyöhön käytettävissä olevan aikataulun puitteissa saamaan tutkimusryhmän ollessa vaikeasti tavoitettava. Olisin voinut varata opinnäytetyön tekemiseen enemmän aikaa laajemman haastatteluaineiston saamiseksi. Opinnäytetyössä käytetty teoreettinen lähdemateriaali perustuu tutkittuun tietoon tai ammattilaisen kokemustietoon, joka kertoo myös tutkimuksen luotettavuudesta. Teoreettinen viitekehys on edellytys luotettavalle laadulliselle tutkimukselle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 18).

Haastateltavista kerättiin ainoastaan nimellinen henkilörekisteri, jota säilytettiin Kriminaalihuollon tukisäätiön tiloissa. Muita henkilötietoja ei haastattelua varten kerätty. Haastatteluista ei jäänyt tunnistettavia tietoja opinnäytetyöhön, vaan haastatteluihin osallistuttiin anonymisti. Anonymiteetin säilymisen vuoksi en haastatteluista erotellut haastateltavia omiksi persoonikseen, mutta opinnäytetyössä pyrin ottamaan jokaisen haastattelusta lainauksia tasavertaisesti. Haastateltavien haastatteluvastaukset eivät vaikuta millään tavalla heidän asiakkuuteensa Naiset näkyviksi -hankkeessa. Hankkeen työntekijät tietävät, ketkä

asiakkaista osallistuivat haastatteluun, mutta haastattelun materiaalia käsitteli ainoastaan opinnäytetyön tekijä. Haastatteluaineisto säilytettiin tietokoneella salasanan takana, eikä muilla kuin opinnäytetyön tekijällä ollut aineistoon pääsyä. Pyysin ennen haastattelun nauhoittamista suostumuksen haastatteluun ja haastateltavat saavat halutessaan valmiin opinnäytetyön luettavaksi.

Ennen haastattelutilanteita olin tavannut kahta haastateltavista pikaisesti aikaisemmin, yhtä en koskaan. Tutkimuksen luotettavuutta saattoi lisätä se, etten ollut haastateltaville entuudestaan tuttu, eikä välillemme ollut syntynyt tunnesidettä. Tämä antoi mahdollisuuden sille, ettei tunneside johdattele vastauksia suuntaan tai toiseen. Tein opinnäytetyön yksin ja tuloksia ei pystynyt refleктоimaan työparin kanssa, joka olisi tuonut uusia näkökulmia tuloksiin ja niiden analyysiin. Yksin tekeminen vaikuttaa myös tutkimuksen luotettavuuteen, sillä sekä teoriatietoa että tutkimusaineistoa käsitteli vain yksi henkilö. Ajatusten jakaminen työparin kanssa läpi opinnäytetyöprosessin olisi voinut ajoittain helpottaa opinnäytetyöprosessissa etenkin aineiston analyysi- ja johtopäätösvaiheissa ja antaa uusia näkökulmia.

11.2 Pohdinta

Esiin nousseista kehittämiskohdista ilmeni, että yhteistyö eri palvelujen välillä on liian vähäistä, vaikka usein sosiaalipalveluissa pyritäänkin monialaiseen yhteistyöhön. Kokonaisvaltainen tuen tarpeiden huomioiminen vaatii ammattitaitoa yksittäiseltä työntekijältä sekä moniammatillista ja sektorien rajat ylittävää, asiakaslähtöistä työtettä. Ammattilaisten ja asiakkaiden tietoisuutta eri olemassa olevista palveluista voitaisiin lisätä esimerkiksi vaikuttamis- ja tiedotustyöllä. Tätä kautta pystyttäisiin lisäämään myös nais erityistä näkökulmaa ja ymmärrystä, miten kohdata rikostaustainen nainen, sekä yleisesti lieventää teemaan liittyviä tabuja ja stigmaa.

Palvelujärjestelmän aukkoja voitaisiin hälventää esimerkiksi lisäämällä yhteistyötä eri sektorien välillä sosiaalipalveluissa, mutta myös pienentämällä kuilua sosiaali- ja terveystieteiden välillä. Väliinputoamisesta puhuttaessa esimerkiksi

mielenterveys- ja päihdepuoli kulkevat rinnakkain, eikä mielenterveyden haasteita voi poissulkea päihderiippuvuudesta puhuttaessa ja päinvastoin. Vaikka sosiaali- ja terveyspalvelut ovat vapautuvalle vangille saatavilla kuten muillekin kuntalaisille, ei kellekään ole vastuuta asiakkaan kokonaistilanteesta (Partanen ym. 2015, 448). Palveluihin hakeutuminen on vapautuvan vangin omalla vastuulla, eikä esimerkiksi päihdehoitoon hakeutuessa terveystietoja automaattisesti välitetä vankiterveydenhuollosta kunnalle ja hoitoon pääsyssä voi kestää. Terveystietojen palvelujen huomioiminen jo osana sosionomiopintoja, sekä sosiaalipuolen laajempi huomioiminen terveysalan opinnoissa voisi lisätä ymmärrystä ja yhteistyötä eri sektorien ja toimijoiden välillä.

Naiset näkyviksi -hankkeessa käytössä olevat työotteet traumasensitiivisyys, voimavaralähtöisyys ja motivointi, lisääisivät asiakkaan yhteistyöhalukkuutta, mikäli nämä työotteet otettaisiin osaksi toimintaa myös muissa palveluissa. Näistä työotteista paljon puhutaan, mutta on eri asia, miten ne näkyvät käytännön työssä. Ihminen tulee nähdä rikostaustan takana ja tulla kohdatuksi hänelle kuuluvien oikeuksiensa mukaisesti. Ei niin, että palvelua saa ainoastaan olemalla nöyrä. Ongelmakeskeisyydestä eroon pääseminen vaatii laajasti katsottuna lisää resursseja nais erityiseen ja rikostaustaisten parissa tehtävään työhön, sillä muutos ja kasaantuneiden haasteiden selvittely ei tapahdu hetkessä. Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että asiakkaan kokemukseen vaikuttaminen ei kuitenkaan yksittäiseltä työntekijältä vaatisi paljoa, sillä aina ei ole kyse siitä, mitä saadaan tehtyä, vaan miten se tehdään.

Asunnottomuus on erittäin keskeinen teema muun kuntoutumisen rinnalla ja myös haastatteluista ilmeni asunnon olevan perusedellytys mielekkään elämän rakentamiselle vapautumisen jälkeen. Pääkaupunkiseudulla vuokra-asuntojen hinnat ovat korkeita, edullisia asuntoja on vähän ja vuokranantajien on helpompi valita vuokralaiseksi säännölliset tulot omaava henkilö rikostaustaisen naisen sijaan. Monesti vankilasta vapautuessa arjen hallinnan haasteet saattavat olla sen laatuista, ettei päihdehoitoon kuntoutusasuminen, saati itsenäisen vuokra-asuminen asuminen ole ajankohtaisia. Asumiseen liittyvät palvelut ovat hajanaisia ja palvelujen saatavuutta helpottaisi, jos palveluja saisi samasta paikasta kootummin.

Yhteiskunnallisella tasolla vankilasta vapautuville naisille tarvittaisiin lisää tuetun asumisen palveluja, jotka eivät edellytä päihteettömyyttä. Toisaalta asumismuoto, joka sallii päihteiden käytön, voi altistaa päihteiden käytön lisääntymiselle, jos henkilö esimerkiksi pyrkii vähentämään käyttöönsä, muttei ole valmis täysraittiuuteen. Rankka päihteiden käyttö taas voi lisätä riskiä uusintarikollisuudelle ja päihteiden käyttöä saatetaan rahoittaa rikollisella toiminnalla. Myös asumisen tuen ja asunnon saamisen helpottamiseksi tärkeää olisi yhä tiiviimpi yhteistyö eri toimijoiden ja kunnan ja kolmannen sektorin välillä, sekä vankilasta vapautuvien huomioiminen muiden asunnottomuuden riskiryhmien ja erityisryhmien rinnalla. Asunnottomuus on pääkaupunkiseudulla todellinen ongelma ja etenkin naiseryityisiä palveluja tarvittaisiin lisää.

Suomen laissa määrätään lapsen suojelusta henkiseltä ja ruumiilliselta väkivallalta (L361/1983), muttei erotella henkisen väkivallan muotoja, ja siksi se tunnistaminen voi olla vaikeaa. Naisten voidaan nähdä käyttävän jopa miehiä enemmän henkistä väkivaltaa siinä, missä usein miehet päätyvät fyysisiin väkivallan tekoihin. Edes ammattilaistasolla väkivaltaa ei välttämättä osata tunnistaa, saati ottaa puheeksi. Vankitaustaiset naiset käyttävät usein myös itse sekä henkistä että fyysistä väkivaltaa ja henkirikos on Suomessa naispuolisten vankien päärikkos (Kuvio 3). Ongelmana on, että turvakodit Suomessa edellyttävät päihteettömyyttä, eikä asunnottomana pääse turvakotiin. Tällöin päihteitä käyttävä rikostaustainen nainen ei voi paeta väkivaltatilannetta kotona turvakotiin ja syntyy kehä, jossa vaihtoehtoina on yöpyä väkivaltaisen kumppanin kanssa tai kadulla. Päihteitä käyttäville naisille ei ole olemassa turvapaikkaa ja kadulla saatetaan kokea rajua ja monimuotoista väkivaltaa.

Mediassa rikostaustaisia naisia monesti joko hyljeksitään tai heidät nähdään uhreina. Nainen rikoksen tekijänä nähdään normien vastaisena (Lattu 2016, 19) ja naiseuteen liitetään usein hyveellisiä mielikuvia hoivasta ja siveellisyydestä. Näiden mielikuvien murentuminen ja syntyvä ristiriita voi olla vaikeaa jopa ammattilaisen käsitellä. Tämä aiheuttaa taas stigmatisoitumista ja lisää rikollisen teon tuottamaa häpeää. Häpeän poistamisen lisäksi tarvittaisiin rikollisuutta ennaltaehkäiseviä tukitoimia etenkin vankilasta vapautuessa uusintarikollisuuden

ehkäisemiseksi ja ylisukupolvisen rikollisuuden katkaisemiseksi. Myös häpeällä ja leimalla on itsessään yhteyttä uusintarikollisuuteen (Järvinen 2015, 215).

Prosessi kohti yhdenvertaisuuden toteutumista ja rikoksista irtautumista on pitkä, mutta tämän opinnäytetyötutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja tuloksiin nojaten esimerkiksi läheissuhteita tukemalla, mielekkäällä arjen toiminnalla ja erityisesti mielenterveys- ja päihdepuolen hoitoon pääsyn helpottamisella voitaisiin ehkäistä uusintarikollisuuteen ajautumiselta. Myös kokemusasiantuntijat vertaisina ja työntekijöinä voivat toimia esimerkkinä sille, että rikoksista irrottautuminen on mahdollista. Yhteiskunnallisella tasolla tämä vaatii marginaalin marginaalissa olevan asiakasryhmän äänen esiin tuomista ja tietoisuuden lisäämistä. Vain tällöin rikostaustaisia naisia koskevat epäkohdat kuullaan ja niihin pystytään puuttumaan, etteivät kuntoutuksen ja tuen tarpeet jäisi miesenemmistön jalkoihin.

Tutkimus on etenkin Naiset näkyviksi -hankkeelle ja sen jatkolle, mutta myös koko ammattialalle merkittävä, sillä luotettavan asiakassuhteen luominen on kaikilla sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa tärkeää. Hankkeen toimintaa voitaisiin kehittää ottamalla huomioon haastateltavien tarpeet asunnottomuuden ehkäisemisestä osana hankkeen tavoitteita. Tämä vaatisi lisäresursseja ja täten lisärahoitusta uuden työntekijän palkkaamiseksi. Toisaalta tämä voisi tarkoittaa päällekkäistä työtä jo olemassa olevien palvelujen kanssa, sillä hanke tekee jo nyt tiivistä yhteistyötä esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön tukiasumispalvelujen, NEA-hankkeen ja asumissosiaalityön kanssa (Liite 2).

Jatkotutkimusaiheina laajemman tiedon saamiseksi vankeusaikana aloitetun työskentelyn merkitystä olisi hyvä tutkia kokemuksia myös heiltä, joita on hankkeessa tavattu vasta vapautumisen jälkeen ensimmäistä kertaa. Tällöin tuloksia voitaisiin verrata keskenään ja saataisiin luotettavampi otanta siitä, vaikuttaako vankeusaikana aloitettu työskentely Naiset näkyviksi -hankkeeseen tai muihin palveluihin kiinnittymiseen. Mielenkiintoista olisi tutkia myös vankilasta vapautuneiden naisten kanssa työskennelleiden työntekijöiden kokemuksia kohtaamisen onnistumisista, ja missä olisivat voineet sekä asiakas että työntekijä toimia toisin.

Sukupuolivähemmistöistä löytynyt olematon tutkimustieto herätti mielenkiinnon tutkia esimerkiksi muunsukupuolisten vankilakokemuksia. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt kokevat vankiloissa jatkuvasti monimuotoista väkivaltaa. Tämä voisi olla yhteiskunnallisesti merkittävä aihe tutkittavaksi. Myös vallitsevan koronaviruspandemian aikana rikostaustaiset ja etenkin vankilasta vapautuvat naiset ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa, ja tämä herättää huolta tutkittavasta asiakasryhmästä. Mielenkiintoista olisi tulevaisuudessa tutkia pandemian vaikutuksia rikostaustaisten naisten kohdalla esimerkiksi terveyden tilaan ja jo lähtökohtaisesti haastavana koettuun palvelujen saatavuuteen nyt kun monet toiminnot ovat siirtyneet etätyöhön.

11.3 Ammatillinen reflektio ja loppusanat

Opinnäytetyö oli mielekäs, noin vuoden mittainen prosessi, joka lähti kiinnostuksestaani tehdä työelämäyhtesityötä Naiset näkyviksi -hankkeen kanssa. Halusin oppia rikostaustaisten kanssa tehtävästä nais erityisestä työstä sekä rikosseuraamusalan kentästä. Hankkeessa on ollut paljon oppilaitos- ja tutkimusyhteistöitä kuluneen kahden vuoden aikana ja hankkeen projektisuunnitelmassa mainitaan yhteistyöstä ammattikorkeakoulujen kanssa osana hankkeen seurantaa ja arviointia (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018, 13). Haastavaa opinnäytetyöprosessissa oli rajaaminen, sillä aihe on laaja ja ilmiöstä olisi löytynyt paljon mielenkiintoista tietoa.

Opinnäytetyöprosessin alkaessa asiakasryhmä ja rikosseuraamusalan kenttä oli minulle lähes tuntematon. Halusin sosionomitutkintoni päättävässä opinnäytetyössä myös haastaa itseäni valitsemalla aiheen, joka ei ollut entuudestaan tuttu, ja kehittää ammatillista osaamistani uudenlaisen asiakasryhmän ja ilmiön parissa. Opinnäytetyötä tehdessäni minussa ei herännyt eettisiä tai arvostiriitoja. Koen, ettei halu auttaa tarkoita teon hyväksymistä, vaan pikemminkin pitkällä tähtäimellä auttaa uusintarikollisuuden ehkäisemisessä. Ajattelen, että ihmisen teot voidaan tuomita, mutta ihmistä ei.

Opinnäytetyötä tehdessäni huomasin tarkastelevani tutkittavaa aihetta aikaisemman työkokemukseni näkökulmasta, joka koostuu muun muassa väkivaltatyö- ja lastensuojelupuolelta. Kiinnitin erityisesti huomiota lähisuhdeväkivallan, asunnottomuuden ja läheissuhteiden ylläpitoon liittyviin teemoihin. Sosionomikoulutuksen suuntaavat päihde- ja mielenterveystyön opinnot näyttäytyivät todella isossa roolissa läpi tutkimustyön ja opinnäytetyöprosessin. Koen, että opinnäytetyöprosessina erityisesti lisäsi ymmärrystä kohderyhmän kanssa työskentelystä ja kohtaamisen merkityksestä myös laajemmin. Opinnäytetyötutkimusta tehdessäni opin lisäksi tutkimustyössä tarvittavaa pitkäjänteisyyttä ja joustavuutta, ja opinnäytetyöprosessi kasvatti minua opiskelijana ja ammattilaisena.

Opinnäytetyöprosessiin sain kallisarvoista, tiivistä ohjausta ja tukea Naiset näkyviksi -hankkeen työntekijöiltä ja suunnittelimme yhdessä opinnäytetyön sisältöä tarpeen mukaisesti sopivaksi. Opinnäytetyö tehtiin työelämälähtöisestä näkökulmasta ja pyrin huomioimaan hankkeen tarpeet työn edetessä. Työn toteutuksessa haluttiin tuoda esiin uutta ja tutkimatonta tietoa, eikä sellaista, mitä on jo aiheen tiimoilta tutkittu.

Koen, että opinnäytetyön kautta saatu tieto, kokemus ja ennen kaikkea ymmärrys monialaisten haasteiden kanssa painivan asiakasryhmän kohtaamisesta ja heidän kanssaan asioimisesta antaa minulle mahdollisuuksia tulevaisuuden työelämässä sosionomina. Opinnäytetyön tekeminen kehittämishankkeessa vahvisti sosionomin kompetensseja. Erityisesti tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen sekä sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen rikostaustaisten naisten näkökulmasta vahvistuivat opinnäytetyöprosessin aikana. Asiakastyön osaamiseen sain uusia näkökulmia traumataustasta oireilevien asiakkaiden kohtaamiseen, joista tulee ehdottomasti olemaan hyötyä sosionomin ammatissa. Sain opinnäytetyöstä myös intoa mahdollisille jatkotutkimusaiheille ja halua kouluttautua lisää. Erityiskiitokset kuuluvat opinnäytetyön työelämäyhteistyölle Kriminaalihuollon tukisäätiölle ja Naiset näkyviksi -hankkeelle.

LÄHTEET

- Arkowitz, H., Miller, M. & Rollnick, S. (2015). *Motivational interviewing in the treatment of psychological problems*. New York: The Guilford Press
- Asunto ensin. Saatavilla 3.5.2020 <https://asuntoensin.fi/>
- Ensi- ja turvakotien liitto (2016). Väkivalta ja laiminlyönti kasvatuksessa – Tun-
nista, puutu ja auta. Saatavilla 3.5.2020 <https://virtuaalikirja.fi/ensijaturvakotienliitto/kirjat/vakivalta-ja-laiminlyonti-tunnista-ja-puutu/luku-2-6/#last>
- Gothóni R., Hyväri S., Kolkka M., Vuokila-Oikkonen P. (Eds.), (2016). Osallisuus yhteiskunnallisena haasteena: Diakonia-ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan vuosikirja 2., In: Diak Työelämä, 7, Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla 3.5.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/117560/Ty%c3%b6el%c3%a4m%c3%a4_7_9789524932752.pdf?sequence=6&isAllowed=y
- Granfelt, R. (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hearn, M. (2010). Theory of desistance. Saatavilla 3.5.2020 https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_9223924e443f4cd3bc0aeb7066753d4f.pdf
- Heiskanen, T. (2019). *Rohkeus auttaa. Pienen yhdistyksen matka väkivaltatyön asiantuntijaksi*. Pääkaupungin turvakoti ry. Espoo: Hannun tasapaino Oy.
- Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. Sosiaalinen tuki ja toimeentulo. Asunnottomien tuet ja palvelut. Asumisen tuki. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.hel.fi/helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/asunnottomien-tuet-ja-palvelut/astu>
- Helsingin. Sosiaali- ja terveystoimi. Sosiaalinen tuki ja toimeentulo. Asunnottomien tuet ja palvelut. Palvelukeskus. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.hel.fi/helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/asunnottomien-tuet-ja-palvelut/palvelukeskukset/>

- Järvinen, M. (2015). Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamusalalla – Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Saatavilla <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96536/978-951-44-9683-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Joukamaa, M. (2010). Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitos: Perustulosraportti. Saatavilla 3.5.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMA-CEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf
- Kauhanen, M. (2031). ”Korvien hörnistelyä ja sanataituruutta”. Psykologien näkemyksiä terapeuttisen allianssin mahdollisuuksista ja haasteista verkkoterapiassa. Saatavilla 3.5.2020 http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20130997/urn_nbn_fi_uef-20130997.pdf
- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. (2018). *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kostilainen, H. & Niemainen, A. (2018). Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Saatavilla 3.5.2020 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/141721/Diak_Tyolama_13_verkko.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Kriminaalihuollon tukisäätiö (2018). Projektisuunnitelma 2018-2020: Naiset näkyviksi – tukea rikosseuraamuksesta vapautuville naisille.
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. Hankkeet. Naiset näkyviksi. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.krit.fi/naiset-nakyviksi/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. Palvelumme. Ehjä perhe -toiminta. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.krit.fi/saatio/palvelumme/ehja-perhe-toiminta/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. Palvelumme. Tukiasumispalvelut. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.krit.fi/saatio/palvelumme/tukiasumispalvelut/>
- Kriminaalihuollon tukisäätiö. Tutustu säätiöön. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.krit.fi/saatio/tutustu-saatioon/>

- L361/1983. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361#L3P13>
- L39/1889. Rikoslaki. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L12>
- L767/2005. Vankeuslaki. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>
- L812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Lattu, E. (2016). *Naisten tekemä väkivalta*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Leppo, A. (2018). *Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa*. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Tampere: Kirjapaino Hermes.
- Leppämäki, S., Virta, M., Salakari, A., Humaljoki, K. (2017). *Aikuisen arki toimimaan*. ADHD-liitto ry.
- Maria Akatemia. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.mariaakatemia.fi/>
- May, C., Sharma, N. & Stewart, D. (2008) *Factors linked to reoffending: a one year follow-up of prisoners who took part in the Resettlement surveys 2001, 2003 and 2004*. Ministry of Justice, London.
- MTV, Suomi (tuotanto) (2020). *Rikospaikka: Naisvankien väkivaltaiset taustat*. Kausi 7, jakso 8. MTV 4.3.2020. Saatavilla <https://www.mtv.fi/sarja/rikospaikka-10000504/naisvankien-vakivaltaiset-taustat-1211319>
- Mönkkönen, K. (2007). *Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö*. Helsinki: Edita Prima.
- Oksanen, J. (2007). *Terapeuttinen allianssi sosiaaliterapeutin työn näkökulmasta*. Saatavilla 3.5.2020 <https://docplayer.fi/5695090-Terapeuttinen-allianssi-sosiaaliterapeutin-tyon-nakokulmasta.html>
- Partanen, A., Holmberg, J., Inkinen, M., Kurki, M., Salo-Chydenius, S. (2015). *Päihdehoitotyö*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Pelastusarmeija. Paikkakunnat. Helsinki. Asumispalvelu. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.pelastusarmeija.fi/paikkakunnat/helsinki/asumispalvelu>

- Piispa, M. (2004). *Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely surveytutkimuksessa*. Tilastokeskus. Helsinki: Yliopistopaino.
- Putkonen, H. & Collander, J. (2006). Naisten henkirikollisuus Suomessa. Saatavilla 28.3.2020 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/297728/SLL142006_1581.pdf?sequence=1
- Rikosseuraamuslaitos. Ajankohtaista. Hankkeet. AUNE-hanke. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/aune-hanke.html>
- Rikosseuraamuslaitos. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2018. Saatavilla 3.5.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/8EkmTdva3/2018-03_Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2018_03.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. Täytäntöönpano. Vapautuminen. Vapautumisen valmistelu. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantoonpano/vapautuminen/vapautumisenvalmistelu.html>
- Rikosseuraamuslaitos. Tilastollinen vuosikirja 2018. Saatavilla 3.5.2020 https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. Tilastot. Vangit. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/vangit.html>
- Ruismäki, M. (30.10.2018 & 8.11.2018) Traumatisoituminen [Luentomateriaali]. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Ryynänen, H. & Suomela, M. Kriminaalihuollon tukisäätiö: Lähelle – Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2011. Helsinki: Multiprint Oy. Saatavilla 3.5.2020 https://www.kriti.fi/wp-content/uploads/2018/04/lahelle_raportti.pdf
- Salovaara, U. (2019). Rikoksista tuomitut naiset - Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Saatavilla 3.5.2020

- <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/62777/978-951-39-7685-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Sorsa, M. (2002). *Asiakaslähtöisyys sosiaali- ja terveyspalveluissa*. [Tampere]: Tampereen yliopisto, Hoitotieteen laitos.
- Stinson, J, Clark, M. (2017). *Motivational interviewing with offenders. Engagement, Rehabilitation and Reentry*. New York: The Guilford Press
- TCTSY Trauma center trauma sensitive yoga. Saatavilla 3.5.2020 <https://www.traumasensitiveyoga.com/>
- Tilastokeskus (2007). *Vaaka vaaterissa? Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2006*. Helsinki: Multiprint.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tyttöjen talo. Sukupuolisensitiivisyys. Saatavilla 3.5.2020 <https://tyttojen-talo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys>
- Viisanen, M. (2019). *"Se on ihan kaikki kaikessa, että on koti"*. Nuorten naisten kokemuksia kodittomuudesta ja sen merkityksistä. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Viitanen, P. (2013). *The Health, Work Ability and Healthcare Needs of Finnish Female Prisoners*. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Saatavilla 3.5.2020 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/68299/978-951-44-9206-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Virokannas, E. & Väyrynen, S. (2013). *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: Unipress.
- Virolainen, V. (2018). Naisvankien tarinoita väkivallasta: Uhidiskurssia moninaistavat pienet kertomukset ja vivahteikas toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka 83: 5-6. Saatavilla 4.5.2020 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137207/YP1805-6_Virolainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Y-säätiö. Hankkeet. NEA – nais erityisyys asunnottomuustyössä. Saatavilla 3.5.2020 <https://ysaatio.fi/y-saatio/hankkeet/nea-nais erityisyys-asunnottomuustyossa>

LIITE 1. Haastattelukysymykset

1. Kerro, missä vaiheessa tuomiotasi tapasit Naiset Näkyviksi -hankkeen työntekijät ensimmäisen kerran.
2. Kerro, minkälaista työskentelyä Naiset näkyviksi -hankkeen työntekijöiden kanssa on ollut.
3. Milloin olet saanut hankkeen tukea? (vankeusaikana, vapautumisen jälkeen)
4. Kuvaile suhdettasi työntekijöihin.
5. Mitä ajattelet työskentelysuhteestanne? Kuinka tyytyväinen olet ollut työskentelysuhteeseen? Mitä olisit toivonut työskentelysuhteeseen lisää tai tehtävän eri tavalla?
6. Mitä merkitystä on ollut sillä, että tapasit työntekijöitä jo vankeusaikana? (hyödyt, haitat)

Jos vastaukset jäävät lyhyeksi, kysytään tarkentavia kysymyksiä kuten ”miksi”, ”miten” tai ”mistä ajattelet tämän johtuvan”.

LIITE 2. Toimintamalli

LIITE 3. Suostumuslomake

Amanda Johansson tekee opinnäytetyötä Diakonia-ammattikorkeakoulussa koulutusohjelmassa sosionomi (AMK) yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön Naiset näkyviksi -kehittämishankkeen (2018–2020) kanssa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää hankkeen asiakkaiden kokemuksia asiakkuuden alkamisesta jo vankilassaoloaikana. Tutkimus toteutetaan teemahaastattelua haastattelumenetelmänä käyttäen ja tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista sekä luottamuksellista. Valmiista opinnäytetyöstä ei tunnista haastatteluun osallistuneiden henkilöllisyyttä, eikä osallistuminen vaikuta asiakkuuteen Naiset näkyviksi -hankkeessa. Haastattelut nauhoitetaan litteroimista ja analysoimista varten. Tutkimusmateriaali tuhoetaan, kun opinnäytetyö on valmis. Haastatteluista poimitaan tutkimuskysymysten kannalta tarvittava tieto opinnäytetyöhön. Tutkimusmateriaalia käsittelee ainoastaan opinnäytetyön tekijä Amanda Johansson ja materiaali on salassa pidettävää. Kriminaalihuollon tukisäätiö säilöö suostumuslomakkeet opinnäytetyön tekemiseen tarvittavan ajan.

Minä _____ annan suostumukseni haastattelun nauhoittamiseen ja materiaalin käyttämiseen opinnäytetyössä ja osallistun Amanda Johanssonin tutkimukselliseen opinnäytetyöhön.

Allekirjoitus, aika ja paikka